

Čs. dokumentační středisko
nezávislé literatury
Referenční exemplář dílny
ERLANGEN

XI. 1989

Josef Jeřábek

O B S A H

Dopis předsedovi československé vlády L. Adamcovi	2
Václav Havel: Projev k zasedání kanadského Pen-klubu	3-5
Míla Zíchová: Písničky	6-8
Iva Kotrlá: Příkrov	9-29
Zdeněk Urbánek: Dovolují si nesouhlasit	30-39
Jiří Kratochvíl: Insanité a přizpůsobení	40-42
Miroslav Kusý: Dopisy z vězení	43-51
Milan Jungmann: Scumrak bůžků	52-57
Iva Kotrlá: Z Katalogu čtenářských záznamů	52-64
Ivan Kadlečík: Váhy/Besednica/	65-67

Říjen 1989

Copied from a type-written carbon copy, bound,
continuously numbered and

made available by

DOKUMENTATIONSZENTRUM ZUR FÖRDERUNG DER UNABHÄNGIGEN
TSCHECHOSLOWAKISCHEN LITERATUR e.V. for research and
information purposes. Copyright continues to be held by
each individual author and must be strictly observed. If
clarification is required, please consult the Centre
before publication of any item.

DOKUMENTATIONSZENTRUM
SCHWARZENBERG 6
D-8533 SCHEINFELD
Tel. 09162/7761

O B S A H

- Dopis předsedovi československé vlády L. Adamcovi
Václav Havel: Projev k zasedání kanadského Pen-klubu
Míla Zichová: Písničky
Iva Kotrlá: Příkrov
Zdeněk Urbánek: Dovolují si nesouhlasit
Jiří Kratochvíl: Insanité a přizpůsobení
Miroslav Kusý: Dopisy z vězení
Milan Jungmann: Scumrak bůžků
Iva Kotrlá: Z Katalogu čtenářských záznamů
Ivan Kadlečík: Váhy/Besednica/

Říjen 1989

Předseda československé vlády

Ladislav A d a m e c

P r a h a

18. října 1989

Vážený pane předsedo!

Před několika dny byli zatčeni a jsou trestně stíháni redaktoři Lidových novin Jiří Ruml a Rudolf Zeman. Jsme toho názoru, že jejich činnost byla v souladu s ústavně zaručeným právem na svobodu slova a krom toho přispívala k rozvíjení demokracie a je v duchu i Vámi požadovaného dialogu. Žádáme proto, abyste nechal přezkoumat tento případ a zasadil se o jeho spravedlivé vyřešení.

S pozdravem

Hana Ponická
Anton Selecký
Dr. Vladimír Maňák

Karel Pecka
Ivan Klíma
Sergej Machonin
Jaroslav Putík
Ludvík Vaculík
Milan Jungmann
Kostroun
Lenka Procházková
Eva Kantůrková
Milan Uhde

Vážení kolegové,

především se omlouvám vám všem - a zvláště kanadskému franko-fonnímu centru, které mne na váš kongres pozvalo - že se nemohu vašeho setkání osobně účastnit. Před dvaceti lety mi byl totiž odebrán československými úřady cestovní pas a když jsem nedávno o něj znovu žádal, mimo jiné na základě pozvání na váš kongres, byla má žádost opětně zamítnuta.

Proto se k vám obracím pouze tímto krátkým písemným pozdravem, v němž bych se rád omezil jen na dvě poznámky.

Před několika měsíci mne navštívil jeden můj kanadský kolega, na vašem kongresu nepochybně přítomný, který mi řekl velmi důležitou věc: že ho četba různých mých esejí inspirovala k lepšímu pochopení poměrů v jeho vlastní zemi a k pochopení určitých nebezpečí, jež jí hrozí, i cest, které se nabízejí jemu i jeho spoluobčanům k odvrácení těchto nebezpečí. Jako spisovatelé si zajisté umíte představit, jak velkou radost mi toto jeho sdělení udělalo. Vždyť co víc si může spisovatel přát, než aby jeho díla oslovovala všechny lidi, nikoli jen ty, kteří ho obklopují a sdílejí s ním jeho zkušenosti. A zajisté si umíte také představit, oč větší tato radost byla právě v mém případě: vždyť žiji v zemi, kde stále ještě převládá totalitní způsob vlády a ať chci nebo nechci, musím se ve svých textech vyrovnávat především s touto specifickou zkušeností. Přitom se ale pokouším - tak jako asi většina z vás - svou vlastní zkušenost přesáhnout, hledat její hlubší a globálnější souvislosti a skrze její rozbor se dotýkat pokud možno vždy nějakých témat obecně lidských. Přičtete si k tomu zmíněný fakt, že jsem už dvacet let nemohl opustit svou vlast a aspoň letmo poznat situaci v jiných končinách světa. Podaří-li se mi navzdory tomu všemu oslovit vnímavého kolegu i v zemi tak odlišné svým společenským zřízením a tak ~~z~~ vzdálené mé vlasti, pak je to vskutku to nejkrásnější, co mne může potkat.

Nepíšu o tom - jak mi, doufám, věříte - proto, abych zdůrazňoval svůj literární význam, ale z důvodů jiných a obecnějších: myslím si, že tato má příhoda je mikroskopickou ilustrací velmi důležitého a obecného jevu: že si totiž v dnešní době stále víc lidí uvědomuje nedělitelnost lidského osudu na této planetě; že problémy kohokoli z nás a kterékoli země, z níž pocházíme, byť by to byla ta nejmenší a nezapomenutější, jsou problémy nás všech; že i naše svoboda je nedělitelná a že nám jde vlastně všem o tytéž základní hodnoty, přičemž sdílíme tytéž společné obavy z hrozeb, které se dnes nad lidstvem vznášejí. O to důležitější je nejen naše vzájemná solidarita, ale i snaha porozumět si navzájem v tom, co chceme svou prací říct,

a hledat v ní to, co se každého z nás může tak či onak týkat - tak, jak to dokázal onen můj zmíněný kanadský kolega.

Lapidárně **řečeno**: šíp, který míří na našeho kolegu Salmona Rushdieho, míří na každého z nás; svědectví, které podal svého času náš velký kolega Alexander Solženicyn o své zemi, se týká bytostně nás všech.

Budu šťasten, když váš kongres přispěje k tomuto důležitému a stále sílícímu pocitu bratrství, vzájemného porozumění a jakési hlubší než jen profesionální solidarity všech spisovatelů jako těch obyvatel této planety, kteří jsou obdařeni schopností artikulovat to, co je tak říkajíc ve vzduchu, a vyjadřovat za své spoluobčany vše to, co oni sami sice vědí či cítí či tuší, co však nedokážou artikulovat, protože jsou nadáni zase jinými schopnostmi, takovými, které nemáme naopak my.

To byla tedy má první poznámka. Má druhá poznámka je konkrétnější, nicméně s tou první v jistém smyslu - byť jen nepřímě - také souvisí.

Jak možná někteří z vás vědí, československé centrum Pen-klubu bylo jedním z prvních, mělo svou významnou tradici a kdysi mu stál v čele náš možná ~~je~~ nejznámější spisovatel ve světě, totiž Karel Čapek. Nelehká historie naší země se ovšem nutně zapsala i do historie československého Pen-klubu. Naposled se tak stalo po intervenci pěti států Varšavské smlouvy v srpnu roku 1968, kdy se Brežněvovo vedení SSSR rozhodlo vojensky potlačit demokratizační snahy naší země. Jedním z mnoha krutých následků této intervence bylo brzké a velmi ostré rozdělení československé literatury do tří proudů: literatury oficiálně povolené a v Československu vycházející, zakázané literatury domácích autorů, odkázané dodnes na pouhý samizdat /^čpičemž i ten je dodnes pronásledován!/ a literatury exilové, představované kolegy Kunderou, Škvoreckým, Lustigem, Kohoutem a mnoha dalšími, kteří po roce 1968 Československo opustili nebo z něj byli vypuzeni.

Jelikož československé centrum Pen-klubu nechtělo toto násilné rozdělení literatury akceptovat, přerušilo svou činnost a uchýlilo se do stavu jakéhosi dlouholetého "zimního spánku". Nevím, zda to bylo řešení nejstatečnější, rozhodně to však bylo řešení důstojnější, než přijmout oficiální rozdělení literatury, zříct se - v zájmu dobrého vztahu s československými úřady - zakázaných autorů a vyvíjet dál činnost v rámci onoho úzkého a diskriminací poznamenaného prostoru, který se mu nabízel.

Tato situace se nedávno změnila a československé centrum se rozhodlo probudit se ze svého zimního spánku a zkusit se stát jedním z prvních prostorů, v němž si budou všichni českoslovenští spisovatelé rovni, bez ohledu na to, co si o nich stát a vláda myslí. Toto probuzení nebylo lehké, bylo provázáno četnými porodními bolestmi, komplikacemi, spory a zmatky, nicméně navzdory tomu se zatím zdá, že to byl - nebo že by to mohl být - pokus úspěšný a obecně důležitý. Povolení a zakázaní autoři se poprvé dokázali na půdě Penu sejít a domluvit o některých základních věcech.

Československé centrum se mezitím - jaksí nenápadně - dokonce zfederalizovalo: Mezinárodní Pen-klub uznal nedávno samostatné slovenské centrum a díky tomu se probudivší československé centrum proměnilo de facto v centrum české. Ať už k této bezděčné federalizaci či osamostatnění dvou národních center došlo jakkoli, jedno je jisté: je to v zájmu našich obou národních literatur, protože jde skutečně o literatury dvě, byť si navzájem tak blízké.

Prosím, držte křehkým základům probuzeného českého a slovenského centra palce, snažte se nám v rámci svých možností pomáhat a doufejte spolu s námi, že československé úřady, které tento pokus zatím schválily, svůj postoj k němu nezmění. Přispělo by to významně k řešení nepřírozené kulturní situace v naší zemi, která má dnes ■ už asi v Evropě málo obdob.

Na závěr bych vás rád požádal, abyste se ve svých závěrečných usneseních zastali tří svých českých kolegů, kteří jsou ve vězení buď za svou literární práci nebo za šíření literatury jiných autorů. Jde o Ivana Jirouse, Františka Stárka a Petra Cibulku. Každý hlas na jejich podporu je nesmírně důležitý jak pro ně osobně, tak pro nás všechny.

A tím se vlastně vracím k tomu, čím jsem začal: je-li jediný spisovatel na této zemi spoután okovy, pak kousek těch okovů spoutává každého z nás. A tak by vaše veřejné zastání těchto tří mých přátel nebylo jen aktem obecně humánním, ale bylo by v zájmu nás všech, v zájmu svobodné, žádnou mocenskou silou neomezované a proto jediné autentické literatury!

Přeji vašemu kongresu úspěch a děkuji vám za pozornost!

Václav Havel

Hrádeček, 17.8.1989

skladatelka, textařka, písničkářka. Vystupuje neprofesionálně na různých soutěžích jako je Porta, také v rozhlasu. Oproti druhým písničkářům vyznívá její tvorba spíše komorně a s lyrickým laděním.

K n i h a ž i v o t a

1. Taký se vrátíte ke knihám,
které jste četli v mládí,
abyste zjistili, jestli vám
jako dřív sráce ladí?
Některé ladí víc a víc,
už jsme se s hrdiny sžili
a jiné teprve právě dnes
poprvé pochopili.

Ref. 1. Knihy jsou mojí záchranou,
najdu v nich vše, co mi chybí,
jsou mojí fatou morgánou,
že je se mnou spousta lidí.

2. Už dlouhou dobu marodím,
nevím, co se děje venku,
s Heyerdahlem se nalodím,
s Kainarem vypije sklenku.
Veze mě Půlnoční trolejbus
Bulata Okudžavy,
z Kidovy Tmavé studnice
oči mám navrch hlavy.

Ref. 2. Tak střídám knihu za knihou,
najdu v nich vše, co mi chybí,... Ref. 1.

3. Čas od času si vyčítám,
že lidé z knih mi stačí,
že všechno živé vidívám,
jen z perspektivy ptačí.
Pro štěstí, lásku, přátelství
musím zas na zem vstoupit,
kniha je přítel jediný,
který se dá i koupit.

Ref. 3. Knihy jsou mojí záchranou,
když někdy něco mi chybí,
jen nesmí člověk přehlédnout,
že lidé jsou především živí.

K v ě t o m l u v a

- R. 1. Když chcete chodit za jinou,
řekněte vše květinou,
vztahům příliš nesvědčí
mizíte-li bez řečí.
- R. 2. Kytka řekne víc než dost,
přizná lásku, žárlivost,
darovaná rostlina
za vás mluvit začíná:
1. Fialka - věnuj mi srdce své.
Jablko - splním dnes přání tvé.
Špenát - chceš náležet jen mně.
Cibule - tvé slzy nejsou upřímné.
Pomněnka - v paměti snad mě máš.
Zelí - proč se mi vyhýbáš?
Mrkev - vše musíš utajit.
Bledule - cnci s tebou vážně promluvit.
- R. 2. Kytka řekne víc než dost,...
2. Borůvka - spočiň v mé náruči,
Petržel - skromnost ti zaručí.
Salát - nevím, co učinit.
Kopiklec - čas je rychle se rozejít.
Čekanka - ztrať se mi na míle.
Celer - jsi brzy u cíle.
Okurka - už nejsi jediný.
Stydlivost prozradí maliny.
- R. 2. Kytka řekne víc než dost,...
3. Sasanka - kdy tě zas uvidím?
Petrklíč - kdo je teď pánem tvým?
Rajče - všechno je tvá vina.
Jahoda - byla jsi ke mně upřímná.
Řeřicha - byla jsi s ním.
Meloun - tvou věrnost odměním.
Sněženka - tvé oči nelhaly.
Oříšek - dobře, že jsme se potkali.
- R. 3. Kytka řekne víc než dost,
přizná lásku, žárlivost.
V lásce bude přeborníkem,
kdo se stane zahradníkem.

F o t k y

Připadám si trochu jako čarodějnice,
zvětšovák si nesu na stůl svojí světnice,
z jednoho aktivu mám pět negativů,
šestatřicet krát pět si počítám.
Na stoosmdesát mi několikrát vyšlo,
bejt přes fotky profík, tak 'to by sa mi zišlo'.
Na stoosmdesát budu mít tvejch fotek,
do dnešního rána poznáš, co je dotek.

Nejdřív si tě prosvítím, a to pěkně zvostra,
do vývojky hodím, až bude vidět kostra,
jó, tohleto nebude pohodička z tanku,
to musí být fotky jako na pozvánku.
Z vývojky tě vynáchám ve studený vodě
a než se mi ustálíš, budu v nepohodě.
Nechci, aby na tobě byly hnědý fleky,
věř mi, zaručeně brečela bych vzteky.

Leštičkou ti prochřeju nescuměrný uši,
poznávám, že fotky mají svojí duši,
nůžkama ti přistříhnu přelétavá křídla, ~~XXXXXXXXXXXX~~
co se včera v mojí maličkosti zhlídla.
Kolíčkuju fotky na prádelní šňůru,
vydávám se vleže na zrakovou bůru.
Dvě panenky z fotky na fotku se plíží,
oči se mi klíží - a já usínám.

P Ř Í K R O V

Věta první: Soumraky smyslů
mají také své ohně;
a strašný knot.

Lze ždímat slovo: Dům? Nebo snad: Příkrov? Ve zprávě o návštěvě mudrců praví evangelista, že vešli do domu. A uviděli dítě s Marií, jeho matkou. Pak je napsáno, že padli na zem a klaněli se.

Lze ždímat slovo? V ústech a mysli jedince? Jáchym z onoho slova o domě, jak je uváděl ekumenický překlad bible, pochopil, že Svatá rodina se zmohla. Dítě bylo přivedeno na svět v jeskyni, položeno do pouhého příkrovu jeslí, ale pak přece jen přijato do lidského domu. Tam mu bylo holdováno zlatem, kadidlem a myrhou: v domě. Pod krovu. A doufal, že u krbu.

Slovo dům mělo pro Jáchyma přímo magický význam, plný šťávy. Žil v přeplněném městě, kde vlastní dům měl cenu zlata, myrhy a kadidla. To kadidlo - a myrha - znamenalo naprosté podrobení se a ztotožnění s politikou totalitní diktatury: jediné vládnoucí strany. Toto. A takto - určovala jediná vládnoucí strana těm, kdo si mohli, za zlato, postavit dům. Toto - je slovo, v němž spočívá talent totalitní moci.

Ždímat slovo-toto - se Jáchym učil ve dvojici, na vojně. Tam sloužil lidu a slovo - toto! - bylo trestí jeho dnů, v nichž žil na rozkaz. Proti intencím rozkazu tam - na vojně - Jáchym občas pronikl do kostela, mezi zestárly, věřící lid a tam si místo modlitby šeptal: **Toto vám navzdory činím, komunisté, v uniformách!**

Na kavalcích v kasárnách si místo modlitby šeptal Jáchym s přítelem Miroslavem: **Toto vám komunisté navzdory činíme. Povalujeme se v uniformách po kavalcích. Proti intencím rozkazu.**

A kouřili na těch kavalcích, rovněž - proti rozkazu: i toto bylo zakázáno. Když chtěli mít svátek, nekouřili bulharské a albánské cigarety z říše socialismu, ale ty mnohem lepší, americké, za Camel. Miroslav se snažil ždímat i tohle slovo a na kavalci hláskoval: C-A-M-E-L. A doložil: Je ti to jasné? Nechápeš? A vysvětlil: **Co Adam Musí Evě líbat?**

A Jáchym přemýšlel: Ano, co Adam Musí Evě líbat? K tomu pře-

mýšlení patřil i pohyblivý dům pouště, velbloud. Na kávově hnědém balíčku cigaret Camel byl ten velbloud jednohrbý. Jako kdyby měl střechu nad svým tělem, plným síly. Slovo Camel znamená velbloud. U člověka, věřícího, by to mohlo znamenat i titulování křesťana: veliký bloud. Co svůj dům složil na místě popravním, u kříže, v krvi Boha.

Jáchym se však zabýval zvířecím tělem velblouda, na balíčku zhmotnělého kouře. Je vyždímané jméno velblouda navazujícím příběhem z Bible? Co - po vyhnání z ráje - Adam Musí Evě Líbat? Jáchym si pamatoval, že velbloudy lze zahlédnout v křesťanských chrámech blízko oltáře. V období po narození Dítěte, kdy české jesličky jsou u obětního stolu vánočně rozloženy: velbloudi mají tam na hřbetě naloženy balíčky se zlatem, myrhou a kadidlem. Před nimi klečí Tři králové a na prahu loutkové jeskyňky se klaní Dítěti. Také loutce, většinou tvárné z vosku.

Než jednou dokouřil v kasárnách poslední cigaretu z balíčku camelek, Mirek dodal: A pozpátku je to málem stejný. No, přečti Camel odzadu - a dostaneš Lemac. Líbaná Eva Musí Adama Cítit. Nebo Ctít? To je otázka.

Po návratu z vojny Jáchym rozpoznával, že lidé podvědomě odporují životnímu názoru velikého blouda. I na pokraji pouště socialismu vyznávají stále tutéž chybu: myslí si, že domy budou stát na místě, kde je postavili.

Jáchym například rád chodil po České ulici v Brně. Ta se snažila mít trvalý charakter. Potěšeně se proplétal mezi lidmi až na roh, k velkému domu ze samého skla a chromu. Ve výkladních skříních tam zářila mnohdy světla, ačkoliv byl venku ještě den. Světla tam zářila jako stesk po normální, konzumní civilizaci. Postával jen chvíli váhavě před výkladem: rozhodli-li se pro nákup, vstoupil do obchodu. Dřív, než z ulice celkově zmizí. A rozhodně dřív, než zmizí zboží z jeho pultů. Takovým už byl odhodlaným mužem.

Požádal jednou: Chtěl bych noční košili, za oněch devět set korun. Tu bílou, krajkovou, co má na sobě visáčku - Luxusní výrobek.

Když platil, pocítil výčitky svědomí. Bylo to poprvé v jeho životě, co se dopustil takové pošetilé slabosti a koupil ženskou noční košili. Aniž věděl, komu. Panně, nebo zkušené milovnici? To je otázka.

Nemohl si však pomoci. Muži dělají stále tutéž chybu: myslí si, že láska je k nim dostaví, a především - v luxusním hávu. Ale: každý muž má nárok na své soukromé radosti, blouda. A Jáchym si na konci České ulice zapálil vždy cigaretu Camel. Tyhle cigarety Camel vždy rychle mizely z pultů: jako luxusní výrobek v jeho vlasti. Jinak Jáchym kouřil startky: pro lepší start do dalších hodin dne. Byly také mnohonásobně levnější. Obsahovaly tabák nehodnotný, československý. Zásadně byly vzdálené vůním Orientu: zůstávaly jen startovním kolíkem pro práci ve fabrikách. Za málo peněz málo muziky a vůně.

Jáchym nebyl mudrcem: nesvedl by darovat Dítěti zlato, kadidlo a myrhu. Dostával nevelký, průměrný, spíše malý plat, dvakrát za měsíc. Ani balíček cigaret Camel by nesvedl položit do kostela, k nožičkám velbloudů poblíž jesliček, loutkového Betléma.

Možná by svedl pokleknout před Dítětem na zem: tu by si ale pořádně zem ohmatal. V odměně má být přece pevná podlaha, domu nebo chrámu. V odměně za poklek: Jáchym byl dělníkem, povoláním i smýšlením. Ti mudrci, kteří na velbloudech přivezli zlato, myrhu a kadidlo Dítěti, nemohli být tři. Bylo jich rozhodně víc. V Bibli není nikde řečeno, že mudrci byli králové, dokonce ani počet tří tam není potvrzen. Jen počet darů - zlato, kadidlo a myrha - ovlivnil představivost lidí na jejich tříčlennou deputaci. Mohlo jich být dvanáct a také jenom dva. → mohli se jmenovat i Jáchym a Miroslav. Ale bylo jich rozhodně víc, než dva či tři a na jejich jménech nezáleží. U dvojice nebo trojice by na jménech ještě záleželo, mohla by v nich spočívat pravda. Kašpar, Melichar a Baltazar, ne, to nemohla být autentická jména mudrců od Východu. Jáchym považoval za přežilý zvyk, že si křesťané v jeho vlasti označovali své domy křídou na zárubních. Na začátku nového roku vždy znovu nad vchod svého domu nakreslili bílou křídou kříž, letopočet od narození Krista a tři hlásky: K+M+B.

Křesťané v Jáchymově vlasti tato znamení oprchávající křídou ryli většinou skrytě, na vnitřní stranu veřejí svých domů. Jejich dům, jejich víry skrytý hrad. A záštita?

Jáchym se nesnažil ždímat zkratku K+M+B, ale slovo dům. Nebyli ti mudrcové od Východu především mudrci proto, že si nevšíмали prostých, dělných věcí? Jestliže při přijetí jejich darů mělo Dítě nad sebou už příkrov domu, proč poklekali na zem? V domě přece, mě-

la být podlaha, nebo aspoň dlažba. Zem, ta mohla být jediné v jeskyni, poblíž jeslí. A Jáchymovi se líbilo, že křesťané jako prostý, dělný lid, vyřešili to, čeho si mudrci nepovšimli. Jesličky lidových Betlémů mají nad sebou vždy příkrov střechy domu, ale mudrci klečí před Dítětem na prosté zemi, v blízkosti velbloudů. Do domu by se s nimi nevešel ani jediný jednohrbý velbloud, pokud by nebyl na krabičce cigaret Camel. Tak celý lidový Betlém odpovídá pojmu jména Betlém: je to dům chleba. Celistvý dům chleba.

Jáchym měl o domě, po kterém toužil, mnohem prozaičtější představy. Měl mít dlažbu i poclahu. Sám bydlel na předměstí přelidněného města: postiženého nedostatkem bytů. Proto žil v bytě svých rodičů, společně s matkou. Jáchymův dům nemusel nutně v sobě obsahovat dítě. I matku ze svého, tolikrát promyšleného domu, eliminoval. Vždy si ale představoval, že k němu, do jeho domu, aspoň jedenkrát dojdou mudrci na návštěvu.

V okolí bývalého zemského města, kde Jáchym žil, byla moravská země bohatě obdařena spoustou jeskyní. Kdyby bylo v Bibli jasně napsáno, že mudrci dorazili k jeskyni a tam poklekli na zem, nespoléhal by Jáchym tolik na dům. Matka dítěte, i pěstoun Josef, patřili sami k Davidovu domu. Ale před očekávaným porodem je nepřízeň příbuzných v Betlémě zbavila přístřeší v domech rodu Davida. Skončili v jeskyni. Tam je po porodu navštívili prostí, dělní lidé, pastýři. Jeden z nich, ač nebyl příbuzným Svaté rodiny, měl štěstí, v tehdejší Betlémě podstatné: měl dům. Ten, který mudrci poctili svou návštěvou. A svými dary. Dle bible. Ano, dle bible každá rodina a lidská bytost dá přednost domu před jeskyní.

Nebo není tomu tak?

Předměstí, kde Jáchym bydlel, bylo po délce středověkých mil pokryté ošumělými domky. Dalo se hodiny kráčet mezi nevzhlednými, malými domky, až za hranice města. Do lesů, k jeskyním. Tu a tam v prolukách, zachovaných od války, po dávném bombardování, jukala na chodce veliká, kovová pěticípá hvězda. Natřená vždy rudě a podíraná v okolním neladu kovovými tyčemi.

Socialismus nasadil celé zemi ohlávku a přistrčil ji čumákem lidí až k zemi: neměli vzhlížet nad zem k hvězdnému trpytu nesmrtelné lidské duše. Z celé říše socialismu se měl stát jediný Betlém, dům chleba, pro všechny: zatížený pěkně při zemi jedinou povolenou hvězdou, pěticípou! Jako když má být z pěti cípů složen

stan, příkrov nad kulatou základnou. Manéže. V níž jsou připuštěny i jesle, ale bez Dítěte, s velkým D. Oficiálně bylo z jeslí odstraněno Dítě, zaručující svým velkým písmenem na začátku vzkrísění těla! A lidé jedli v chvatu a míjeli všude příromné pěticipé hvězdy. Jako znak pěti roztažených dílců, budoucího stanu, nad ďábelským kruhem. V Jáchymově městě se jedlo v chvatu a dokonce mnoho obyvatel procházelo Českou ulicí a zásadně žvýkali přitom, jedli za chůze. Trhali bez sebemenšího zastavení zuby a rty párky v rohlíku, teplou sekanou v housce a valili se v nenažraném davu k blízkým dopravním prostředkům. S tím Jáchym nesouhlasil: jest převelmi lidské jíst v skrytu vlastního domu.

Jakou cenu má nesouhlas v bezprostřední blízkosti rudých pěticipých hvězd? Cenu krve? Cenu zmarněného času?

Jáchym nevlastnil ani ten sebemenší ošumělý domek. Bydlel v činžovním domě, postaveném kdysi za císaře pána, v minulém století. Do 90. let dvacátého věku však došlo v ulici, kde žila jeho rodina, k určitým změnám. Už před čtyřiceti lety byl malý krámk na rohu ulice změněn v Agitační středisko. Ve výloze tkvěla pěticipá hvězda. Kdysi, na začátku 50. let, poslali vládci majitele krámk k převýchově, do pracovního tábora: na socialistického občana, pod rozkazy vězeňské stráže. V jednom z domů zůstala trafika: cigarety Camel měli v ní ale málokdy k dostání. V ulici byl ještě třetí bývalý obchoď, který už třicet let sloužil Svazu pro spolupráci s armádou. Do tohoto obchůdku se sjížděli z města lidé, obdivující zbrojní systémy. Se státní podporou zhotovovali jejich modely.

Ve své rodné ulici nežil Jáchym spokojeně. Dům, v němž měli byt, byl příliš poznamenán levným, stavebním materiálem, sádrrou. Jako by ho dávný majitel vystavěl v křídovém útesu. Z obou stran vchodu stály ohlované orientální ženy, s omlácenými prsy i řeckými rysy tváří, až na sádrrou. Na její od holubů pokálemou šedě. A ty jejich hávy, v záhybech plné pavučin!

Pokojík, v kterém spával, byl tak malý, že dosáhl lehce rukou z postele až do jeho středu, na stůl. Tam míval na misce sušenky s hrnkem vystydlého čaje. Když přicházel k večeru z práce, matka mu čaj v kuchyni nabízela řádně vřelý. Odnášel si ho však do svého pokojíku. Hleděl vysokým oknem na oprýskanou fasádu protějščího domu, upíjel trochu čaj a snil. Od vojny pracoval už několik let ve fabrice na psací stroje: zachytil tam v sobě hodně hluku.

Jáchym přemýšlel nejčastěji o vlastním domě. Postavit si tak někde na předměstí dům! Matka vedle pokojíku plakala někdy zcela nahlas. Byla rozvedená, ale Jáchymův otec před vystěhováním se zemřel na infarkt. Aspoň nemusel nikam do ubytovny, před svým důchodovým věkem. Ve městě, kde Jáchym žil, hodně mužů umírali po svém padesátém roce věku. Jeho otec býval hostinským. Zaměstnancem restaurace III. kategorie, kde všichni obsluhující byli členy Brigády socialistické práce.

Jáchym čítával v Bibli. Dle zpráv z Evangelii je možné se domnívat, že Svatá rodina nežila v souladu se svými příbuznými. Příbuzní Josefa a Marie z Nazareta putovali do Betléma ke sčítání lidu v oddělených skupinách. Při dobré shodě mezi všemi příbuznými by konali cestu společně. Josef a Marie však putovali do Betléma sami. Snad zavinili právě nazaretští příbuzní, že nenalezli potom přístřeší v kterémkoliv z domů rodu Davidova. A byli nuceni se ohlédnout po veřejné hospodě.

Jáchym čítal v Bibli zprávu o domech. Připadalo mu, že jako syn hostinského objevil pro lidstvo důležitou zprávu. Ano, jest skutečností, že pouze hostince bývají po tisíciletí na stejném místě. A častěji, než chrámy. Khan - hostinec v Betlémě, byl ve staré době, například v době Jeremiášově - "mimo město". V době porodu Dítěte se místo, které dnes pokrývají budovy chrámu Narození, nalézalo také - "mimo město". Proč by nemohla být hospoda Khan, kterou zmiňuje Jeremiáš, tou, co ji vyhledala Svatá rodina?

Vždyť právě na tom území se nalézá spousta přírodních jeskyní. Při poměrech v Orientu bylo samozřejmé, že podobné jeskyně bývaly využity hostinským: k normálnímu provozu. Umístil v nich buď zvířata, nebo uskladnil zboží, palivo. A rovněž je přenechával, při nenadálém příjezdu karavan, hostům k bydlení. Když byli Josef a Maria takto ubytováni, nebylo na tom nic divného. Nově narozený Kristus se nenápadně přizpůsobil i všem dávným lidským předkům svým, jeskynním lidem. Možná to bylo z hlediska Boha příbuzenství stejně cenné, jako s rodem domu Davidova. Ano, Dítě se narodilo pod příkrovem zhotoveným Božím zásahem v přírodě. I proto se Boží Syn nutně musel stát tesařem, aby lidem zhotovoval sám příkrovy střech - mezi nebem - a zemí. Na domech už plně lidských. Jistě buďoval i přístřešky před jeskyněmi, jako prostý, dělný člověk z lidu.

Hospoda, v níž Jáchymův otec sloužil, zůstala i za socialismu přesně na svém místě v ulici. A říkalo se jí pořád stejně, jako před lety padesáti - U Khódlů. Patřivala za Masarykovy republiky rodákovi z města, Němci, který se jmenoval Karel, a jemuž Češi i soukmenovci říkali logicky Khódl. Po poslední válce byl z města vyhnán, až za hranice země, v karavaně všech svých příbuzných. Pro svůj majetek nesměli si vzít ani velbloudy - a kde by je vzali. A přitom jeden z předků hostinského Khódlů se jmenoval Camel, jako jezuitský misionář odešel přes Mexiko až na Filipíny, kde v pověsti vědce a Božího služebníka zemřel. Linné po něm pojmenoval camélii, jejíž vůni Camel z Brna popsal. Vše potřebné z Brna si mohli potomci z rodu Camela jako soumaři odnést v baťožu na zádech. Ozbrojení Češi, kteří tuto karavanu doprovázeli jako stráž až na hranice země, dostali tam za odměnu od amerických vojáků cigarety Camel. Chlubili se jimi pak v Khódlově hostinci. Cigarety značky Camel mají za sebou dlouhou, vojenskou tradici: karavan. Velbloud na jejich obalu stojí v blízkosti pyramid, těch kamenných příkrovů mrtvých, mezi nebem a zemí.

Jáchym litoval, že jeho otec jako zaměstnanec pohostinství, kde čas od času prodávali ve výčepu cigarety Camel, nezískal pro rodinu trochu myrhy a kadidla. A hlavně zlata, co ve formě socialistických bankovek procházelo jeho rukama. Jak hosté Khódlůva hostince platili, dle zvyku Karavan: za pití, jídlo a obsluhu. Navíc, většina hostů pohostinství U Khódlů, to byli - čeští muďrci. Ano, přišli na Moravu a do Čech před staletími - z Východu. Rod Čechů žil v prostředí města už víc jak tisíc třista let. Po poslední válce se skrze znamení pěticípé hvězdy spojil především s rodem Rusů, dlících na Východě: a spousta transparentů v Jáchymově rodém městě hlásala: **Se SSSR na věčné časy a nikdy jinak.**

Věčné časy, ty si Jáchym neuměl představit. U své matky rozpoznával, že ona si věčnost představuje takto: bude žít s Jáchymem stále v onom dvoupokojovém bytě. Jáchym si najde hodnou Češku /rozhodně ne cikánku z těch Cikánů, co v ulici bydleli/. Ona jim potom uvolní ložnici a na stejných postelích, kde lehávala s mužem kdysi, dojde k rozmnožení rodu. K jeho pokračování: bude pak babičkou, žijící v menším pokojíku, dokud neumře. Po její smrti se do pokojíku přestěhuje nejstarší vnouče - však stačí jen jedno, Jáchym nemusí mít ani ty dvě oblíbené české děti. Na udržení

ní rodu stačí jediné dítě, třeba vnuk. Hlavně, aby se narodil.

Jáchymova matka nikdy neždímala slovo Camel. Nezabývala se jako její syn, ideově tím, Co Adam Musí Evě Líbat. Nebo zda Líbaná Eva Musí Adama cikať. Slovenština, i když jí mluvili cikáni v nejbližším okolí jejího bytu, byla jí vzdálená. Polovinu všech pořadů československé televize, uváděnou ve slovenštině, byla schopna přeslechnout. Pravdou je, že se stejně nejčastěji dívala na pořady rakouské televize. Předposlední okupanti země, Němci, ji jako holčičku naučili povinně v české škole svému jazyku. Jáchym, ten němčině nerozuměl. Ve škole byl povinně vyučován v jazyce posledních okupantů, v ruštině. Nerozuměl si s matkou ve více věcech.

Jáchym po smrti svého otce si začal čítat v Bibli: to aby otci lépe porozuměl. Začínal chápat podstatnou lidskou záležitost: jestliže ubohé hostince bývají po tisíciletí na jednom místě, potom i mnozí pohostinní lidé utkvívají po smrti co nejčastěji na čestném a jedinečném místě. Snaží se, usilovně, aby jejich nesmrtelná duše byla příkrovem nad zbytky rodu. Je to bolestné? Jáchym byl přesvědčen, že je. Světlo bolí, mnohdy i po smrti.

Stejně byl Jáchym přesvědčen, že by měl postavit dům. Ale i kdyby mu otec zanechal zlato, myrhu a kačidlo, či aspoň peníze, nenašel by v rodném městě volný pozemek ke stavbě domu. A tak jako si někdo kupuje symbolickou cihlu, zakoupil Jáchym noční košili. Ten příkrov pro nejcennější základní kámen své rodiny: snově se těšil na dívku, jež by s ním chtěla sdílet život. A byla schopna čehosi, co bylo ve městě, v němž Jáchym žil, velmi vzácné: duchovního mateřství. Jak takovou dívku najít?

Jinak řečeno: Jáchym pro základy svého domu potřeboval dívku, jejíž svět víry byl pro ni zajisté světem čistého kladného myšlení. Vůči muži. Potřeboval Evu, která by odmítla ždímat velblouda pouště. Zajímalo by ji především vyprávění, jímž může muž zahajovat poselství: Co Adam Musí Evě Líčit?

Abyste své snění Adam více zhmotnil, zakoupil onu luxusní noční košili. Látka, i ta chce být oslovována: zvláště, je-li opatřena sítem. Krajek pro krásu. Ano, sítem pro několik milostných slov. Jáchym věděl, že bez potřebného síta nelze v jeho vlasti postavit dům. Právý dům, ne jen přístřešek k jeskyni. A tu-

šil, že stěny každého nově postaveného domu musí v jeho vlasti projít sítí lidských hlasů. Promluví-li pak v novém domě kdokoliv o lásce, získají i cihly uši.

Noční košile, ta musí být tělem i slovy zahřátá. Tu pak je teplá a svítivá, jako síto bělostnosti. Stále v nadějném pohybu a po některých slovech i vzhůru stoupající. Jak krásné je, když se v domě pro dvojici stane noční košile nejzdobnější šálou kolem krku. Kudy milostná slova procházejí sítí vzlyků!

Jako mladý muž, který míní postavit dům, chodil Jáchym nejlépe oblékaný v celé ulici. Některé jeho oděvy tkaly tkadleny v Honk-kongu, řetízek u jeho hodinek upletli v Japonsku a polokošile šili v Itálii. Neměl přitom žádného příbuzného v zahraničí, vše zakupoval v Tuzexu. Poukázky na valutové zboží získával za československé peníze v průjezdech města od Cikánů, stále bohatších, snědých to překupníků. Nepřespávali jejich předci, na cestě karavan z Indie, v hostinci Khan u Betléma?

V podkroví sádrou ozdobeného domu, kde mladý muž bydlel, byl pokojík se záchodem. Obydlený mladou cikánskou matkou, zvanou Karlička. Vedla onen způsob života, kdy se primitivní žádosti mění ve vášně, za pomoci alkoholu, kuřiva a rozpálené pánve. A pak v nevelký životní sen: chtěla získat pro sebe a své dítě řádného muže, který by nebyl cikánem. Otec její holčičky trávil již třetí rok ve vězení. Jak se tam dostal? Za zabití. Byl to příběh prostý a nenáročný, spíše sprostý. Na vojně tento mladý cikán pečoval o československé tanky, olejoval jejich hnací soukolí. A tak postupně a za odměnu získal na vojně řidičské oprávnění k řízení nákladních aut. Po návratu z vojny si vzal mladičkou Karličku za ženu, neboť s ním byla těhotná. Jezdil u sběrných surovin jako šofér a svážel do města z okolních okresů papír. Stalo se, že se seznámil v jednom skladě sběrných surovin, umístěném v jednom přístřešku u jeskyní, s mladým cikánským děvčetem. Tu občas brával do své kabiny a miloval se s ní i na korbě nákladního auta. Jednou byla mladá nádvorní dělnice více opilá a on toho potom na pasece využil: souložil s ní zezadu i skrze řitní otvor. Jeho milenka, jak byla pod nátlakem těžkého těla skloněna hlavou k zemi, přišla o pružnost příkrovu své míchy a prasklé obratle jí vzaly život. Jakmile zjistil, že je mrtvá, propadl panice. Její svršky nechal na pasece a polonahou ji po několika kilometrech jízdy vyhodil z kabiny nákladního auta. Do strže

Moravského krasu. V křoviscích prudkého svahu pod silnicí ji vyšetřující orgány našly až po několika dnech: přesto muž Karličky nedokázal z kabiny odstranit několik černých vlasů, které tam uvízly. I když zabití popíral, ty vlasy spoluzaměstnankyně ho usvědčily. Soudní znalec poukázal na vliv surového pohlavního styku při smrti ubohé: odsoudili ho na víc jak šest let. Karlička věděla, že rodina, z níž nádvorní dělnice pocházela, to jejímu manželovi, až vyjde z vězení, nedaruje: rozvedla se s ním. Dala tak cikánským klanům najevo, že s bývalým mužem nechce mít nic společného, kromě dcery. Na tu dostávala z vězení přikázané výživné.

Jáchym příběh Karličky dobře znal: byli vrstevníci a ve stejné ulici vyrůstali od dětství. Aniž by jeho matka věděla, chodil poslední rok do její podkrovní garsonky. Kdysi tam Karlička trávila tak na půl své dny u dědečka. Jmenoval se Růžička a i když cikán, šéfoval známé restauraci ve městě, zvané Stoletá. Tam bývaly v místnostech pro hosty secesní tapety, atlas a sametové girlandy, třapečkové francle na záclonách. Starý nábytek, porcelánové bibeloty. Jedlo se na cibulovém porcelánu, ve svitu křišťálových lastrů. Dědeček Karličky, gastronomický fenomén, v černém, bezvadném fraku, přinášel vybraným hostům na velké míse, v půlkruhu vyskládané, kousky nádherného syrového masa. Aby si jedlíci vybrali, z kterého si přejí svůj biftek. Nápoje tam byly perlivé a pan Růžička je lil z úzkých pistolí do třpytivých pohárů na vysokých nožkách. Na podobných odkráčel z města blahobyt, když v něm natrvalo zvítězil po válce stalinismus. Dědeček Karličky nakonec umřel ve vězení, ale svým původem byla Karlička Jáchymovi až rodinně blízká.

Kromě garsonky podělila Jáchymova hostitelka kanára. Přikrývala ho utěrkou, přes celou klec. Jáchym rád tuto utěrku, když ke Karličce přišel, odstraňoval. A kanárek se vděčně ozýval a pohlížel na Jáchyma, ze zeleně úžasně drobného peří, jedním i druhým očičkem. Pohledy nebeského ptactva, v rodném domě!

Malé děvčátko od Karličky docházelo do mateřské školky a zůstávalo tam skoro až do sedmnácti hodin, kdy už muselo být každopádně vyzvednuto. Jedním ze snů Karličky bylo, že by Jáchym někdy malou Karličku ze školky vyzvedl. Toho však její přítel nebyl schopen: kvůli své matce. Ta opravdu netušila, že Jáchym mnohdy, místo aby hned z práce vešel do jejich bytu, kráčí po schodišti vzhůru. Karlička chodila na noční práci do pekáren a když dítě odvedla rá-

no do školky, vospávala. Mnohdy se stalo, že když Jáchym smluveným signálem na dveře zaklepal, chodila mu odemknout v noční košili. A zalezla před ním zas do postele: dělala mu tam vedle sebe místo. Předtím ale dveře opět pečlivě zamkla: skutečně se bála toho, že by jí někdo z rodiny té mrtvé vášnivky mohl napadnout. Jak potřebovala hodného a spořádaného muže! Bez milenek..

Dokonce promyslela, že Jáchymova matka by mohla v domě bydlet v její garsonce a ona pak s Jáchymem v tom spodním, dvou-pokojovém bytě.

Mluvila o tom s Jáchymem? Ano. Ten ale věděl, co potřebuje její bývalý muž: dostat se z vězení. Co by potom dělal? Strašné scény. Bylo zde jeho dítě, nejmenší Karlička: jeho dítě na věky. Stála Karlička v obou podobách za jakýkoliv nepokoj? Vždyť Jáchym k ní chodil, aby ho nepokoje zbavovala. Ano, Jáchym měl své tělesné potřeby. A Karlička? Ta také: v pekárnách udržovala poměr s ženatým elektrikářem. Scházeli se dost pravidelně za nočních směn ve skladu mouky. Či ve strojovém výtahu. Elektrikář bydlel v domku ve vesnici za městem, měl dvě děti a ženu zaměstnanou v tamní školní kuchyni. Rozhodně by se nikdy kvůli Karličce nerozvedl a to ona věděla. Byl ale mužsky pořádnější než Jáchym, měl dokonce plnovous a uměl Karličku pořádně znáknout. Ne jako Jáchym. Ten, i když byl velmi vzrušen, nikdy Karličku ani nepolíbil. Dokonce v její posteli jen tak napůl seděl a napůl ležel; nikdy se nevysvlékl do naha. Karlička také zůstávala v košili, ale snažila se, tělesně. Nechtěla ho utáhnout na vařené nudli, ale na délku života. Protože se s Jáchymem znala od dětství, dávala mu tam klidně ruku, až sykal.

Ano, to se Jáchymovi líbilo a proto k ní chodil. Když si chvílku povykládali a vyhrál si svůj důlek v její posteli, nadzdvihla mu trenýrky a hladilo ho. Za odměnu vždy něco přinesl: ne snad květiny, ale různé drobnosti. Čokoládu pro holčičku, nebo konzervu sardinek, či sáček kávy. A když se ho tam Karlička dotýkala, kromě vzdechů jí nanejvýš prstem objížděl obličej. Uzavíral jí nehtem víčka, nebo jí vískal ve vlasech. Za celou tu dobu zhruba deseti měsíců, co se takto scházivali, jí jen dvakrát pohladil prsa, pod košili. Karlička se ho několikrát snažila strhnout na sebe, ale tehdy vždy její lůžko opouštěl a hrabal se, až nedůstojně, z lůžkovin ven. Jednou jí to až k smrti rozčílilo, začala mu nadávat a on jí řekl, že je Putifarka. A utekl se ke dveřím, ke kterým neměl klíč. Otevřela mu, až jí vysvětlil, že Putifarka není sprostá nadávka. Omluvil

se jí. Pak k ní víc jak měsíc nezašel. Co měla Karlička dělat? Vždy jí připadal, už jako kluk, vyšinutý: když jí bylo třináct, ošahal jí jako první prsa a pak utekl. Čekala tedy trpělivě na svou příležitost: až ho pořádně opije, či on sám se změní. Když Jáchym doposud alkohol zásadně odmítal. Zatím.

Z požitků zbytečného obžerství jí nabízel pouze americké cigarety zn. Camel. Byly to krátké a tlusté cigarety, podobné jeho ztopořenému údu: při pohledu obráceným dalekohledem, zblízka. Optika Karličky byla pohříchu tělesná. Máš tam taky filtr?, zeptala se ho jednou, když se ho tam dotýkala. A rozesmála se, po té zákeřné otázce: Máš tam filtr proti ženským? Tak se ptala: kdykoliv se pak na něho podívala, jak vedle ní na posteli na sucho pololežel, poloseděl, uchichtla se. Jako holka, ve třinácti letech. Nezkazil ji za puberty, svým dotykem, on, Jáchym?

I tu krizi výčitek překonali. A Jáchym Karličce dál, když mu zkušenými dotyky odpomohla, nabízel cigarety Camel. Společně vedle sebe na posteli kouřili a do půlky nevybranou krabičku camelek jí Jáchym nechával, na odchodu, u lůžka. Ale ne vždy. Někdy zůstal jen sedět u stolu, třeba když vycítil, že Karlička nemá na jakékoliv hrátky s ním náladu. V takovém případě odcházel třeba po dvaceti minutách. A jeho dárky, co nechával na stole, byly směšné. Přimo až páchnoucí.

Jednou daroval Karličce obnošené dámské plavky. Sebrals je na koupališti, co?, obvinila ho a nebyla daleko od pravdy. Nebyly jí k ničemu, protože k vodě nechodila. Měla sice pěkné ruce, krásná, nelíbaná předloktí, jinak ale byla tlustá a připadalo jí, že na koupališti nemá co pohledávat. Věděla, že její přitažlivost pro Jáchyma je v tom společném pobývání v jednom domě. Byla si jistá, že kdyby bydlel v pouhém sousedství domu, už by k ní nechodil. Na koupališti se od dob dětství ani jednou nezahledli: ty plavky jí donesl, aby ušetřil za čokoládu. Páchly chlórem.

Ovšem, vyjíměčně koupil její holčičce stříbrné náušničky a prstýnek, dětský, se střípečkem českého granátu. Rudého jak kapička krve. Tehdy ho dokonce tam dole políbila, pak se svíjela po jeho těle a oba si ty okamžiky pamatovali. Vícekrát už žádné stříbro nezakoupil, ale Karlička i v tomto směru čekala na svou chvíli.

Věděla, že Jáchym s žádnou dívkou nechodí a několikrát mu své černé vlasy zastrčila do kapes, nenápadně. Nebo za košili, zezadu pod límec, když se zásadně nevysvlékal. Život ji poučil, že

černé vlasy cikánek mají velkou svědeckou moc. Dokonce mu několi-krát do kapsičky tuzexových triček zasunula nějaký ten chlup ze svého přirození. Značkovala si ho. Muži dělají stále tutéž chybu: přehlížejí sílu ženské trpělivosti. A tělesné pokory. Je to síla, která tělesnou žádostivost neustále přihrívá, až je vchrstnuta na tělo muže. Natolik vařící, že ho pozbaví okamžité chuti utíkat: do nějaké hrůzné a možná ještě horší nesvobody.

Snad aby se ze všeho vyvlékl, mimo zdrcje obžerství těla, daroval Jáchym Karličce i bibli. Stála dvě stě korun, zdůraznil. Prodává se jen mimo pulty, mezi známými... Je to nové, ekumenické vydání. Také pro cikány?, zeptala se Karlička. Bylo vidět, že ho tou otázkou zaskočila.

Bibli pak prodala v pekárnách jednomu věřícímu strojníko-
vi. Přišel o část ruky a nechávali ho tam pracovat i jako důchoďce. A skutečně jí dal za bibli dvě stovky, druhého dne. A zeptal se, zda by mu nesehnala ještě jednu. Karlička mu to slíbila. Potřebova-
la další dvě stovky: k tomu, aby zakoupila celou láhev portského. Dováženého do luxusních obchodů v městě z Portugalska. Nebo z Anglie?

Portské znala z dob, kdy její muž dělával občas haura. V oblasti alkoholu. To když zřejmě vydělal balík při černých jízdách nákladákem, zakoupil právě tento druh pití. Velice se měli pak spolu dobře. Karlička prožila zkušenost, oproti Jáchymovi, že nad portské není. Jednou u ní zapomněl klíče, druhý den mu je dala. Ale nechala si udělat duplikát, od jejich bytu. Několikrát byt tajně navštívila: to když byl Jáchym v práci a dle oblečení poznala na jeho matce nepochybně, při pohledu z okna, že vyráží na hřbitov.

Vzdálený přes půlku města. Poprvé tam sebrala její voňavku a dala jí sestřenici, co jí pohlídala děcko. Podruhé si vzala z kredence třicet korun a sáček kávy. Potřetí sebrala z prádelníku Jáchymovy matky prostěradlo a v pokojíku tu druhou bibli. Neodolala a pod polštář Jáchymovy postele zasunula dva své vlasy. Sebrala mu také zapalovač: měl ho po svém otci, ale co jí bylo po tom? Byl stříbrný a měl na sobě dva šikmé černé pruhy, jako kdyby jeho majitel měl na něm vyznačen počátek závodní tratě, pozvolna nad zem. Zapalovač darovala svému bratranci, který jí kdysi, před mnoha lety, připravil o panenství.

Jáchym pak zapalovač hledal dokonce u ní. Nechal jsem ho tady?, ptal se podezřívavě. Raději se se mnou napij portského, nabízela mu. Tuhle flašku jsem dostala od bratrance a sestřenice,

k narozeninám... Otevři ji, ne?

Její návštěvník byl ale neklidný. Portské?, zeptal se. Až jindy, dořekl a vyrazil z její místnosti hledat jinam svůj zapalovač. Po otci. Jdi si, vyslovila Karlička po zabouchnutí dveří a učinila pro sebe to nejrozumnější: sama si otevřela ono portské. Druhý den byla neděle a po osamělé noci udělala další zmatený čin: jela navštívit svého bratrance. Povaloval se doma a pomiloval se s ní. Nakazil ji kapavkou. Co jiného mohla čekat. Začala se ctivostně vyhýbat elektrikářovi a starat se co nejvíce o dcerku. A poprvé byla vděčná zažitému způsobu soužití s Jácnyem, v té své posteli: tam mohla mít čisté svědomí.

V pekárnách ji několikrát oslovil onen strojník, co mu prodala dvě bible. Ptal se jí, zda nechala svou dcerku pokřtít. Když mu řekla, že ano, pokýval hlavou. Při další směně se zeptal - a obcházel chvíli předtím rozpačitě kolem - zda měla svatbu v kostele, když čte bibli. Odpověděla, že ne. Pak se ptal, zda věří v Boha. Co mu měla odpovědět? Že nevěří? A co by jí za to kdo dal? Když už žmoulala denně rohlíky na pásu a před koncem noci vyhazovala pro prasata ty nepovedené, měla právo na svobodné vyznání víry v Boha. Dvakrát zopakovala strojníkovi: Ano, věřím v Boha. I ty dvě bible mi udělaly hodně radosti. Ale - zazelena šesánv, kyselý budou...

To si pamatovala Karlička jako úsloví svého dědečka Růžičky, šéfa Stoleté. Vyrostla totiž ve slušné městské ulici a pokud nemusela, nemluvila sprostě. Ano, historie s těmi biblemi vzala u ní hořký konec. Nebo počátek? Strojník jen pokýval šedivou hlavou a šel po svých. Ráno na ni ale čekal se svou starou škodovkou před vrátnicí a nabídl ji odvoz. Jak to myslíte?, zeptala se Karlička toho suchara, který se v pekárnách s nikým zbytečně nevybavoval. Pak se nechala svézt před dům. Svíral potom volant a polykal, s pohledem rozhodně ne suchým. Jako by opak dřel. Nakonec ho pozvala na kávu. V pokoji hleděl na podlahu, ale Karlička tam měla uklizeno, protože si na čistotu potrpěla. Odskočil si u ní i na záchod a nad dřezem si umyl ruce. Společně zavezli dcerku do školky a potom jí v autě nabídl společný život. Manželství? Řekl: Budeš se divit, milá moje, ale kdysi jsem měl za to, že podědím po strýci malou pekárnu. Než ji znárodnili, rozvážel jsem z ní pečivo, jako uředník a tehdy jsem poznal tvého dědu, vrchního Rů-

žičku. To byl dobrej chlap... Víš, nejsem žádněj proutník. Ale stál bych o tebe. Čím dyl jsem bezdětným vdovcem, tím víc toužím po ženské s děckem... Ještě malým, abych mu mohl... Ále, mávl rukou, důchod mám slušný, a když ode mně vy dvě neutečete, získáte jednu dům. Malou bych plně adoptoval, aby měla od toho tvýho bývalého sviňáka pokoj. Teď hned odpověď nechci, Karličko, do týdne mi můžeš říci své. Rozhodnutí, dodal, když mlčela.

Zmínil se pak ještě o zahrádce u domu a že má své úspory. Svíral přitom volant i tou zarzačenou rukou a i když stáli na parkovišti před školkou, hleděl napjatě přes přední sklo, jako kdyby prudce jeli a mohli i nějaké dítě přejet. Na zestárlé budově školy, která sloužila žákům nejnižšího stupně základního vzdělání, vystupoval na fasádě stále ještě čitelný nápis: Pojď dítě a uč se moudrým býti.

Zavezl Karličku zpět před dům, z auta už nevystoupil, jen se usmál. S pohledem rozhočně ne suchým. Na další směnu nepřišel do práce. Vzal si prý týden dovolenou.

Toho následujícího dne přišel ke Karličce opět Jáchym. Neotevřela mu v noční košili: měla na sobě zástěru, popsanou francouzským slovem. Nebo to byla celá věta? Jáchym položil na stůl balíček. Odkryl kanára a zapískal na něj. Když mu ptáček odpověděl, zapípáním, oslovoval ho zálibně: Doňo! Karlička mezitím rozbalila balíček: ano, milovala hedvábí. Přehodila si šátek přes ramena a přiblížila se k Jáchymovi: na hedvábném tkanivu skutečná barva předmětů kolem byla jen bezprostředně vedle lesku látky. Stejně jak na kanárkovi. Kde máš to portské?, zeptal se Jáchym. Už jsem ho vypila, odpověděla. Sama?, podivil se Jáchym. Sama. Máš něco proti tomu?, zeptala se. A pak dořekla: Ty bys ho pil stejně přes filtr.

Měla v úmyslu Jáchyma rozčílit? Za dárek? To se jí nemohlo podařit. Jáchym řekl: Mám kámoše. Dělá vrchního, v jednom baru. Jestli chceš, můžeme si k němu zajet na portské. Já na tebe počkám u divadla, až dáš malou spát. Je přece dneska pátek, tak co si společně nevyrazit?

Karlička mlčela. Je štěstí mince, že má dvě stejné hodnotné strany? Strojník měl dům, Jáchym zase v sobě několikrát polknutý Karliččin sen. Spolkl zároveň s návnadou i Karliččin vlas? Vlasec? Měla ho na udici, kdys - tak vytoužený?

U divadla Jáchym na Karličku skutečně čekal. A ten jeho jakýsi přítel Miroslav byl skutečně vrchním v kvalitním baru: do

přítmi u stolu svítily západní reklamy, z té bohatší části Evropy - Cinzano a Skotch Whisky. Portské jim donesl v jiskřivých sklenicích a přesto si Karlička nebyla jistá, zda je to pravé portské. Kdyby ale měla bílou pleť, naprosto všude, a ne jen v půlměsíci stehen, tam, kde se Jáchym nikdy nepodíval, ano, kdyby měla Karlička všude bílou pleť, věděla by přesně, že to není pravé portské. Takhle kouřila na tácku přinesené cigarety Camel a nebyla si pravostí vína jistá. Balíček cigaret se odrážel na tácku tou stranou, kde jsou namalované domy v "sij. Pouštní domy, s náznaky cikánských vížek nad sebou, jak fata morgana cikánských karavan. Karlička si nebyla ani zobrazením vysněného cikánského města na krabičce cigaret Camel jistá: Cikánku Adam měl? Věděla jen s určitostí, že Jáchym zásadním kouřením cigaret Camel před ní vytváří jen kouřovou foto morganu své zásadní úspěšnosti. Zнала ho celistvě, i s jeho bydlením a věděla, že u nočního stolku má pohozené startky. Na tom suchém Jáchymovi bylo cosi z nepoctivého hostinského: nemínil si zadávat s hostmi, co mu dělali dobře. Poskytoval dost málo a vypadal jen na první pohled, že za to nechce víc. Usiloval o cosi hlava nehlava a přitom tak, aby vždy padla na minci hlava. A panna též, k jeho opakované radosti.

Karlička kouřila camelky. V celém baru byla jediná cikánka. Ocenila, že se na ni vrchní přátelsky usmívá a chová se k ní jako k dámě. Dáte si, milostivá, ještě portské? Na můj účet?, ptal se a Jáchym se naň díval neméně vděčně, než Karlička. Vrchní v řádně vedeném baru, to je za socialismu pro cikánku mnohem váženější bytost, než komunista v předsednictvu schůze. I u normálních mužů jsou možná tyto pocity stejné. Pokud navštěvují bary.

Po pravdě řečeno, Jáchym byl u Miroslava v tom baru asi pouze potřetí v životě. Byli spolu na vojně a tam jejich přátelství zakořenilo, vyrostlo a vydalo všechny své plody. V civilu zplanělo jako u Mičurina v skleníku.

Jáchym nešel do baru jen tak, bez přípravy. Miroslav se v oněch týdnech rozváděl a Jáchym věděl, že si zatepluje postel, jak to jde. Sám už byl s konečnou platností na Karličku převelmi rozezlen. Podezřívá ji, oprávněně, že u ní v posteli ztratil z kapsy stříbrný zapalovač po otci. Místo něj našel tam jakési její vlasy. Fuj: určitě mu ho zapřela a někde ho prodala. "taková čůza by se k nim chtěla vetřít do bytu! Či sevřít Jáchymovo tělo svými stehny! Jáchym věděl, že Karlička je konec konců jen lačná Eva. Ať tedy Mirka osobitě naučí, co Adam musí Evě líbat!

Předem Mirkovi oznámil, s mnoha významnými přísliby, že mu přivede známou mladici z baráku. Co je také nešťastně rozvedená a hlavně: potřebná. Řekl mu, že je sice cikánka, ale že ji zná od dětství a že její děda byl oním známým Růžičkou, co šéfoval kdysi, před jejich narozením, Stoleté. Sama je celkem slušná: všestranně. Miroslav, ten věděl, či předpokládal to, co většina mužské populace v městě: že jsou cikánky vášnivé. A proč to jednou nezávazně nezkusit, zvláště, když mu jeho skutečná Eva spustila přes postel železnou oponu? Skrze protokoly, plné úřední nevraživosti? Za rozvodového řízení?

Investoval tedy do Karličky falšované portské z vlastních zdrojů a pak, když se Jáchym z baru vypařil, útekem, nenápadně nápadným, odvezl, sám strážlivý, Karličku před dům. V její garsonce se zprvu chovali tiše, aby malou Karličku neprobučili, ale potom se rozkurážili. Ano, jako vždy se ona, a nevěděla proč, celým svým tělem, až z kořenů bytosti, snažila, aby bílého milence milostně poznamenala. Tentokrát, i když si myslela, že je na tom zdravotně líp, podařilo se jí Miroslava kapavkou nakazit. Ale prožili noc plnou vášně a ve tmě, i při svitu lampičky, oceňovala Miroslavovo tělo. Připadalo jí, že se konečně naplnil celý ten sen s Jáchymem. Okonce k ránu, v jednu chvíli po kratičkém spánku, při důrazné změně polohy, vyhrkla na milence: Ješku, ne! Ty si ale divoch...

Miroslav se jí pak ptal, co s Jáchymem měla a ona mu řekla pravdu, nad kterou potom týdný přemýšlel: Ty nevíš, že je to buzík? Je přece přihrátej... Tomu to jen tak vykourit za camelky.

Miroslav si musel v dalších dnech začít tajně léčit kapavku penicilínem. Za rozvodového řízení takovou chorobu zvláště nemohl potřebovat: to by byl argument, o jeho svinárnách, pro odpůrkyni! Napřed přemýšlel nad tím, že by měl dát Karličce i Jáchymovi po hubě. Dát pár facek cikánce, na to si ale netroufl: co kdyby mu nějaký křivák skončil mezi žebry? Než se stal vrchním i v tom malém baru, měl už s nevypočítatelnou karavanou cikánů, co prošli jeho obslužným prostředím, své zkušenosti. Ne, na to neměl. Jeho životní poznání bylo možné vyjádřit krátce: Není už místa, kde by se lidé nechovali jako prasata.

A dát přes hubu Jáchymovi? Vzpomínal, jak na vojně čas od času společně onanovali a děsně ho štvalo, že se jednou v životě přátelil s buzerantem, dlouhočobě a vůbec to nepoznal! Ten

život je tak děsně složitěj! Nejlepší je, fackami ho nepřizpůsobovat k čestnějšimu obrazu. Pro násilí se najde vždy tolik primitivů! Není chytřejším životním stylem ždímat z lidí, přede vším, peníze? A s úsměvem? Pomstu zařídí v životě druhého vždy jeden z těch nesčetných primitivů světa, a zdarma! Tak tomu bylo, je a bude: život zase není tak děsně složitěj, aby násilí v životě prasat nezvítězilo!

Karlička se odstěhovala na vesnici u města ke strojníkovi z pekáren. Přijel si pro ni. Garsonku pronajala zatím svému bratranci: strojník jí poradil, aby ji podržela jako hmotnou náhradu pro bývalého muže, až se vrátí z kriminálu. Za souhlas k adopci malé Karličky převede na něj dekret: stejně by jí na děcko na svobodě neplatil. Lidé v ulici si ale mysleli, že neumí úplně opustit svou rođovou základnu v místě, kde vyrostla. Jáchymovi dokonce poslala svatební oznámení. Natištěné ve zlatě, a voňavé. Byl na něm citát z bible, silueta Panny Marie, s uvedením místa chrámu Páně, kde budou oddáni při mši svaté. Jáchym si o tom myslel své. Na tu svatbu se nejel podívat. Jeho matka na celé oznámení reagovala slovy: Ty nekonečné karavany cikánů táhnou mezi Čechy proto, aby se jim skrze děti dobře vedlo. Za dům vlezla do postele k mrzákovi - vím o tom své. Ano, na základě životních zkušeností dospěla k originálnímu přesvědčení: Není už místa, kde by se lidé - i před dětmi - nechovali jako prasata.

Ale vyprávělo se, že Karlička žije v tuze pěkném, rodinném domě. Málem novostavbě, se zahradou kolem dokola. Co si měl Jáchym o tom myslet?

O Karličce měl své mínění. Aniž to věděla, pořídil si kdys duplikát klíče od její garsonky. Chodíval se tam v minulosti, v oněch pozdních hodinách noci, kdy Karlička nastupovala směnu v pekárnách, dívat na malou, jak spí. Hrozně se mu jako dítě líbila. Někdy mívala i vystrčenou nožku **spod pokrývky**. A on ji ne jednou, ale vícekrát, na tu nožku políbil. Pak se odplížil pryč. A když se tam místo Karličky nastěhoval její příbuzný, bratranec, vlezl tam Jáchym jednou, za pomoci duplikátního klíče. Ve vsí tajnosti. Chtěl jen někde získat fotku toho děvčátka: myslel si, že by v nějakém šuplíku mohla být. A vedle dřezu tam místo toho spatřil svůj zapalovač, po otcí. Spokojil se s ním, dál už nic nehledal a vypadl. Ba, lépe řečeno, byl velmi šťasten, že se se zapalovačem zase shledal. Ne nadarmo nadával v duchu předtím zásadně jen Karličce: používal nejhorších jmen proti té svini. Po ztrátě zapa-

lovače okamžitě tušil, že v tom má prsty Karlička. Kdo jiný? Jako modlitbičku z dětství si pamatoval řadu nejspinavějších nadávek z ulice: opakoval je co nejčastěji proti ní, jiné pomoci nebylo. Matka, která do kostela zásadně nechodila, vždy, když něco postrádala ze svých věcí, používala modlitbičku ke svatému Antoníčkoví. Tak činila už její babička. K takové hlouposti by se Jáchym nikdy nesnížil: Co svede svatý Antoníček proti zlodějské cikánce! Nic. Proto nepřestával ve své litanii nadávek proti Karličce, mnohdy i polohlasem, když si na zapalovač vzpomněl. Jak je důležité, modlit se mimo desatero, nadávkami, za hmotné věci! V socialistické říši desetitisíce rodin vědí o těchto modlitbách své.

V to pozdní odpoledne, kdy Jáchym objevil po měsících zase svůj zapalovač, po otci, hrál si s ním. Úplně zamilovaně. Pololežel, poloseděl na své posteli, na pokrývku vedle sebe položil nenačatou, krásně cikánsky hnědou krabičku cigaret Camel. A opatrně, aby oheň nevzbudil k životu, zvedal takový drobný, stříbrný příkrov nad kahánkem zapalovače. Kahánek, jaký to životodárný výstupek žáru! A krásný, když je pod příkrovem drahého kovu. Pak opakovaně zkoušel, jak oheň rychle vzplane. Zapalovač fungoval náramně. Jáchym při této radosti jen zamrzelo, že nikdy neztratil žádný dům. Třeba někde na poušti, v písku. I kdyby to byl jen přelud: ale s možností návratu ve skutečnost! Jak rád by ho našel. Jak rád by našel dům, který kdysi jeho rodu patřil. Některý z jeho předků musel přece vlastnit dům: v kulturní Evropě. Mít kus vlastní země, pod příkrovem! I kdyby to byla vlastní jeskyně s přístřeškem u hostince Khan. A ne mít jen kus pronajatého stropu či podlahy pod postelí, ve výšce nad ulicí, tak nevábné! Vlastnit kus země, na kterou by Jáchym mohl pokleknout. Jako ti mudrci. Velice Jáchym obdivoval ty mudrce. Na cestě k Betlému i na cestě od Betléma. Nepotřebovali při těch cestách ženu. Bible uvádí, že to byli jen muži. Ach, byli to skuteční mudrci. Kolik jich bylo? Kdesi mezi pouětěmi měli jistě vlastní domy. A podnikli cestu za hvězdou, k jeskyni, ale nakonec, protože to byli mudrci, cestu zakončili v domě, u krbu. Aby tam pochopili celou krásu světa při pohledu na malou, odkrytou dětskou nožku. Zaplatili za ten pohled, ke kterému je přivedla hvězda: zlatem, myrhou a kadidlem. A nechtěli mít nic společného s vražděním nevinátek. Proto nešli zpět ke krbu vládce, jak přislíbili. Mudrci ruší slib,

jestliže objevili pravdu, nad hvězdami. Co je to pravda? Je to zákonitost, co mění dráhy hvězd. Muřci z domu chleba už nešli zpět, do paláce vládce, jak slíbili. Byli svobodní v tom směru. Nerespektovali potřeby krvavé, totalitní vlády. Ta umí vraždit i bez jejich náповědy. Bez náповědy mudrců jen zběsileji: ale krev teče při výkonu její moci v každém případě. To mudrci znali a mizeli kdesi, kam je vedl velbloud z obálky cigaret Camel, ano, až kamsi za rub toho balíčku. Obešli pyramidy, vedle kterých faraon kdysi rozkázal, aby byla do Nilu vhozena nemluvnata mužského pohlaví. Mudrci šli tam, kde měli své vlastní domy, mezi pouštěmi. Vyzdobené kopulemi, vybavené špicemi k nabodávání nízkých drah hvězd, nad pouštěmi a tvárným pískem. A jestliže se mudrci mohou opřít o kus země, nad základy vlastního domu, pak rozumějí dobře nenadálým zjevům hvězd. Je-li to hvězda s nespočetnými cípy, zvěstuje Mesiáše. Jedenkrát za život planety a proto pohne všemi mudrci. Ano, i kdyby jim byla bible od postele ukradená, pochopí smysl pádu takové hvězdy oblohou, k lidem. A vydají se na cestu. Mudrcové. Ti, co pochopili, že pouhá hvězda s pěti cípy je nikdy nemůže dovést k cíli. Ti mudrcové, co zvládli umění čekat na správnou hvězdu. Nad pouštěmi světa.

Jáchym kouřil cigarety, vytažené z balíčku a rukou rozhánel jejich kouř. Venku se setmělo a když si cigaretu Camel prohlížel v natažené ruce, svítila u postele svým konečkem plným žáru, jako hvězda. Když ji oklepával, žár hvězdy se tříštil a padal dolů. Do popelníku. Jáchym nesklepával popel z cigaret na zem, u vlastní postele.

Nedokázal, než vykouřit pět cigaret po sobě. A hvězda pravdy by dokázala ve stopách dráhy po sobě soustředit míň než pět mudrců? Pět cigaret za sebou, v dráze přemýšlení o pravdě, stačí. Cigarety Camel, ty jsou dostatečně silné, i přes filtr. Slyšel, jak matka přechází do ložnice a zpět do kuchyně. Přivíral oči a zase je rozevíral. Nebyl už dítětem a hle: přesto byl šťasten. Měl zpět vytoužený zapalovač, stříbrný přikrov nad káňkem, kouřové cestičky k pravdě.

Nikomu by nevysvětlil, proč tak postrádal zapalovač po svém otci. Bylo to jediné poselství duchovní, jehož dráze kdy porozuměl. Plně. Zapaloval do té rodné tmy bytu ohýnek nad stříbrem a v duchu si opakoval jedinou modlitbu, z dráhy desatera, které kdy uvěřil. Měl ji odkudsi opsanou, věděl jen, že jejím autorem byl kněz a nazýval ji modlitbou zapalovače. Byla to modlitba

o ohni, v otcovském domě. Říkal si:

Sedíš pozdě v zasmušilé světnici. Stěny stojí šedé a lhostejné, domácí nářadí je němé. Tu si lze přiblížit drahý kov, blízký zlatu a zprostředkující vůně blízké kadidlu i myrze. Objevuje se známý zvuk zášlehu a dovedná ruka připraví v drahém kovu oheň. Stříbrně to zapraská, vyrazí plamének do tmy a z jeho útlých, otevřených okrajů, vzhůru se deroucího obelisku malé duše, padá kolem červená záře. Lahodné teplo zápalnosti se vine, vše je najednou proměněno. Všechno dostalo duši. I kouř. Jako když v nějaké vyhaslé tváři náhle zazáří přívětivý život: k tomu není ani potřeba tělesného milování. Ano, oheň je spřízněn se životem. I pod dráhou kouře je nejčistším obrazem naší živé duše. Obrazem všeho toho, co živé zakoušíme uvnitř: teplý a svítivý, stále v pohybu, stále vzhůru stoupající. Když vidíme plamen neustále šlehat vzhůru, jak se poddává každému závanu a přece se nedá odvrátit od svého výstupu, jak září světlem, jak vysílá proudění tepla - zda tu nevnímáme hluboké příbuzenství s tím, co v našem nitru také ustavičně hoří a je světlem a tíhne vzhůru, i když je často ohýbáno a ohrožováno nízkými silami okolí? Proto bylo Dítě po narození v jeskyni zahříváno jen dechem zvířat, ale při obdarování muarci je už zahřívával oheň, pod příkrovem lidského domu... Nesmělo být ohrožováno nízkými silami okolí, to jediné dítě ne!

793

19

Ctím Stendhala, ale nezopakoval jsem si ho včas. "Opravdové city nezanechávají vzpomínku," prohlásil tak apodikticky, že to zprvu ani jako astrologovo šarlatánství. Naneštěstí je za tím skryta zkušenost. Právě to věcně zjišťuji. Pod číslem 17 jsem lehkovážně napsal, že o dvě čísla dál povím víc o původu své letní nostalgie. A už je to tady.

Červnové a červencové příhody a jejich doprovodné city a pocity, jež k srpnové nostalgii vedly, ponorně kdesi trvají, ale chybí jim sdělitelná určitost skutečného rozpomenutí. Zároveň vyvracejí Wordswortha, podle něhož "poezie je vzrušení sdělené v klidu". Ani prostý zápis vzrušení v klidu nevznikne.

Vřelá hutnost řečených citů a pocitů, do nichž jsem v létě byl ponořen, mění se mi vinou zapsaného slibu ve studeně tísnivou povinnost.

Z povinnosti se píše stejně dobře, jako se hlavou probourává zeď. Znáám ovšem malíře, například Magritta nebo Lhotáka, kteří za zdí plenérově malují krajinu i s oblaky. Dá jim ji imaginace a důmysl. Lhoták dokonce roku 1954 namaloval Zeď vzpomínek. U takových autorů místo zlého snu povinnosti vzniká drobný nebo velký zázrak stvoření.

Návod přečíst umím. Jen mi zázraky nejdou od ruky. Čas od času něco zapisuji, to je vše. Dnes tedy o příčinách letního ochoření.

Chatwin si svého severočínského hada, jehož jed účinkuje s dlouhým zpožděním, zjevně vymyslel. Mým skutečným jedem, který však působí stejně zdlouhavě, byla tři červnová divadelní představení, každé jiné.

Napřed měla v Realistickém divadle derniéru Res Publica. Na počátku podzimu 1988 dramaturgie sestavila k výročí založení zdejšího státu úryvky, písničky, výstupy, jak je napsali, zpívali, hrávali autoři, výkonní umělci i dryáčníci první republiky. Výběr byl důmyslný, účast většiny herců divadla nadšená. A spolu s dramaturgií si režie vymyslela, že v každém představení bude část druhé půle vyhrazena některému z těch, kteří zakusili aspoň závě-

rečná léta první republiky a ještě žijí. Mezi těmi si vybrali i mě. Hlavně jsem mluvil o směsi lidí, která od jara 1936 do raného podzimu 1938 tvořila Divadelní kolektiv mladých. Jako divadlo to i po letech říká jen tolik, že se organizátoři, režiséři a ostatní účinkující už tenkrát hlavně poučovali od předchůdců, mírně a s úctou kradli od vynikajících současníků a zaplétali mezi sebou přátelské i milostné vztahy. Dvakrát jsem tam neúspěšně hrál, napřed v Tigridově drammatizaci románu Na západní frontě klid, pak v Apollinairových Prsech Tiresiových, a dlouho jsem se při těch příležitostech ještě neúspěšněji ucházel o svou příští ženu. Seznam členů kolektivu i pozdějších míst a zaměstnání, kam se za obtížných desetiletí rozešli, potvrdil motto z Josefa Hory, kterým jsem doufal své nedostatečné soustavné vyprávění sjednotit: "Jak kapky jsme se rozpršeli po široším světě tom."

Přes vadnost mé promluvy mi v Realistickém divadle prokázali čest a pozvali mě při posledním představení na jeviště znovu. Abeceďa mě ve shodě s pořadím proslulostí a odborných zdatností zařadila mezi šesti účastníky jako posledního.

Měli jsme povědět, jak se nám Res Publica líbila. Každý rozuměl té otázce po svém. Těsně přede mnou odpovídal pan profesor Machovec. V intonacích laicky naléhavých i jakoby kněžsky úpěnlivých a snad vypůjčených od některých rejstříků varhan, na něž rád hraje, porovnal dvacet let první republiky s dvacetiletím právě končícím. Potlesk byl bouřlivý.

Ponaučilo mě to, že mám být ještě skromnější než normálně a hlavně co nejstručnější. Obojí se vcelku zdařilo. Ale zároveň jsem se stačil utvrdit v přesvědčení, že mám mít vstup do divadel už asi půl století z duševně zdravotních důvodů zakázán, zvláště do takových, kde hrají herečky mladšího až nižšího středního věku, jejichž krása je spíš výsledkem schopností a výkonu než pouhou dědičnou výbavou.

Přitom nevím, zda by tento zákaz nebyl ke škodě divadlům. Mě by byl vyvaroval několika kratších i dlouhých trápení, ale herectví, zvláště ženské, by bylo ve mně ztratilo naturálního odhadce výkonů. Dá se prokázat, že jsem vždy našel veliké osobní zalíbení jen v herečkách vynikajících nebo nadprůměrných. Pokud byly průměrné nebo horší, netrvaly bolavé vztahy dlouho. Ale mám-li uvést aspoň jeden pádný příklad, s Jaroslavou Adamovou se podnes při náhodném setkání objímáme a líbáme po tvářích, protože se v průběhu čtyřiceti let má jednostranně zoufalá zamilovanost proměnila v pře-

telství. Ne, já ji neobjevil pro Vinohradské divadlo. To Jiří Frejka. Ale nikdy jsem sám v sobě ani v rádcích referátů nezapochoval o její opravdovosti, asi podobně jako později, ale naštěstí bez doprovodných útrap, o přirozené jevištní přítomnosti Jana Trís-ky.

Jan mi nemohl přivodit, co kdysi Jarka. Hráli na Vinohradech Frischovu Čínskou zeď, autor přijel a já byl na přátelský pokyn Frejkova dramaturga Karla Krause izvozcíkem. Nějak se stalo, že Čínskou zeď v Brně hráli o den dřív než v Praze. Strýc mé ženy tehdy, roku 1948, zcela výjimečně vlastnil auto a ještě výjimečněji mi je půjčil. Nebyl to jaguár a do Brna se jelo pět hodin. Dnešním zhýčkancům je třeba připomenout, že místo dálnice tehdy existovaly jen romanticky a dobrodružně úzké a točité silnice "státní" nebo "zemské", zhruba rovné dnešním "okreskám". Zpátky cesta trvala déle, protože nebyly pneumatiky. Zázrakem jsme kdesi na Vysočině objevili opraváře druhé probodnuté duše, za kterou už nebyla náhrada. Při tom všem ve voze seděla nebo povzbudivě sympatizovala s mými námahami Jarka. Z dvanácti hodin společného pobývání se v důsledku napjatého vzrušení stala léta. Aspoň pro mne. Jistě trochu i pro Jarku. Měla se hlásit v šatně Vinohrad v šest hodin navečer před večerní premiérou a my se čímsi mezi osmdesátkou a devadesátkou hnali v té chvíli po boulovatém a mokřém asfaltu a štěrku mezi Čáslaví a Kolínem.

Premiéra se díky mně konala. Nemyslím si mnoho o svých jiných schopnostech, ale podobně jako odhadce dobrých hereček obstojím i jako řidič.

Po premiéře, nádherné rovnou měrou díky Maxu Frischovi, Jaromíru Pleskotovi a většině herců v čele s Jarkou, byl jsem v šatně blahopřát. A pak se spěchalo do kteréhosi restauračního salónku na oslavy. Důvtipně jsem včas chtěl auto vrátit, abych se po námaze dne mohl trochu napít. Od zadního vchodu do divadla - proč nemáme v češtině obdobu mnohovýznamně účinkujícího výrazu "stage door"? - jsem zamířil k vozu a Jarka tázavým gestem zvedla paži, kam prý odcházím. Podal jsem vysvětlení, ale když už ona uspokojeně, zavěšena do Frische, mířila k oslavám, já couval a díval se za ní, až mě napadlo, ať radši spěchám a jsem blízko ní včas. A vtom se mi postavil do cesty závistivý sloup pouličního osvětlení. Rozbil mi krom brýlí i obočí. S kapesníkem přitisknutým k ráně jsem dojel na chirurgii na Karlově náměstí. Spravily to čtyři stehy a romanticky rozeznělá bandáž.

Přiznávám, že jsem pak v salónku nepřiznal, jak to bylo. Vinou neopatrného chodce jsem musel zabrzdit tak prudce, že jsem čelem narazil o zpětné zrcátko. Nikomu nedoporučuji, aby takovou hloupost jako výmluvu opakoval. Kdo kdy jen trochu schopně řídil auto, ví, že řidič na rozdíl od pasažérů reaguje na své úkony bez uvažovacích mezer. Zabrzdí-li, zároveň se vzepře proti volantů i pedálům tak, aby uvnitř vozu do ničeho nenarazil. Ale veselí v salónku už nějaký čas vzrůstalo, takže mě politovali a jeli dál.

Tolik o mých divadelně objevných zalíbeních. Většinou jsem se nemýlil. Byly ještě jiné než Jarka. A teď je tu jakoby na úplný závěr další.

Herecká osoba, půvab nad půvab i energie nad energii, reagovala na mé poděkování za krásný výkon okouzlujícím a snad až osobně zaměřeným zářivým úsměvem. Jarka bývala rozechvělá tragédka i v soukromí. Nádherná, ale bez komediálního sebezlehčení. Tahle poslední má pro to smysl. Na svá raná léta zažila víc, než se patří. Pokud budu živ, nezklame mne jako řečeného naturálního odhadce. Doufám ani pak.

Ale abych si ulevil od eventuálních dalších trápení, využil jsem svého druhého vystoupení na jevišti Realistického divadla k pokusné sebeterapii, laicky a primitivně odvozené z Freuda. Prozradím-li své nemístné a nezodpovězené zalíbení veřejně, zničím všechny možnosti bližších vztahů mezi ní a mnou.

Jen co pan profesor Machovec tak velkolepě oslavil Masaryka, já mu sice poděkoval, ale vzápětí jsem uvedl na scénu své osobní vztahy, abych je pokud možno zničil. Řekl jsem, jak Res Publica potvrdila, že jen ve svobodě se dá žít a něco pořádného vytvářet a že to může trvat jen s přírůstkem hereček a herců tak opravdových jako tamhle ta krásná paní a jí podobné a podobní.

Jak patří k světu a k jeho kondenzovanému zživotnění jménem divadlo, rozkřiklo se, jak tomu ženskému zosobnění svobody straním. Ano, straním. A budu navždycky. Ale z žádných příčin nízkých a nečestných. Skoro stejně rád jako kdysi pro Jarku si pro ni o sloup rozbiju obočí. Ty kouzelné ženy s půvabem svých vrozených obrysů i nejhlubších nadání a úsilí jsou zpravodajkami o stavu lidstva. Naše seismografy.

Zdá se mi, že i ten můj poslední objev dávno objevený jinými patří mezi tyto zpravodajky.

Přeskočím desetiletí k čerstvému úrazu, tentokrát bez krve,

ale o nic mírnějším. Pokud ta, která je jeho příčinou, tohle bude číst, porozumí. Velmi ji zdravím. Je stejně herecky vynikající jako občansky smělá a krásná.

Je tedy třeba rozumět, že jsem se za druhého vystoupení na jevišti Realistického divadla značně stupně závislosti na její přízni hleděl zbavit. Nepovedlo se. I toho večera její zrak zářil příliš.

Mám proč si přát, aby se jí vedlo. Rád bych zakusil její další výkony na jevišti. Patří k nejnadějnějším. Mé osobní rány jsou opominutelné.

Realistické divadlo svou Rei Publicou napůl obrovsky povzbuzovalo, že se tu děje velká změna, napůl připomínalo devastaci, kterou přivodila vládnoucí sestava. Ano, z takových střetání se skládá život lidstva, ale kdy to i na tomto území, kdysi demokratickém, bude probíhat tolerantně a velkomyslně! Jen opravdově zvolený, reprezentující a domýšlejší parlament to může dokázat.

Dožiji se, nedožiji se? Nevím. Na tom tolik nesejde. Důležité je, aby si své domýšlejší zastoupení v úradcích státních institucí vynutilo obyvatelstvo jako celek. Mladí, staří, kteříkoli.

Za některých dní to vypadá, že se to proti držitelům moci prosadit nedá. Jeví se jako pravděpodobné, že nejlepším způsobem, jak si získat a uchovat moc, je naprostá imbecilita. Jenže co to zároveň vypovídá o většině obyvatel světa? Připustíme to?

Je to všechno trochu jinak. Je třeba víc smělosti ve větších počtech lidí.

A když jsem měl tu čest být pozván do nejtísnivějšího z pražských sklepních divadel, do klubu v Řeznické ulici, abych společně se sto dvaceti ostatními diváky spatřil, vyslechl a prožil Hodinu mezi psem a vlkem, hru Daniely Fischerové, výsledek průzkumu zněl dvojnásob. Velkolepě tvořivá lidskost tu trvá, brutální moc se vždy snaží proti tomu zakročit. A někteří moci bezděky a neradi podléhají. Jiní rádi.

Zážitek v Řeznické ulici byl velkolepý. Tamější představení, zbudované nejmladší generací laiků i studentů DAMU, oslnilo, okouzlo i povzbudilo.

Nejen je řečená hra Daniely Fischerové výmluvně útočným textem vytěženým z trvalého pozemského rozporu mezi těmi, kteří zkrotí nebo se dali zkrotit, a hrstkou nezskrotitelných vyjadřovatelů lidské zkušenosti. Máme v Čechách štěstí, že tu žil neuvěřitelně vý-

konný, vzdělaný a básnický nadaný Žid Otokar Fischer. Svými překlady Villona vytvořil nepřekonatelný zázrak. Jako už nikdy nikdo v duchu a v jazyce nepřekoná Máchu, tak v téže oblasti asi nikdy nikdo nepřekoná Fischerovu verzi Villona. Daniela, pokud vím, nepochází z Otokarova rodu, ale po duchu příbuzná je. Nebo se přinejmenším dala podnítit tím, co Fischer z Villona do českého mravně a sociálně estetického povědomí vnesl. Výbuch, který se vždycky znovu při doteku opakuje a násobí. A to mladé seskupení v Řeznické ulici si počínalo z Danielina podnětu a na jejích notových linkách obdobně. Ani okamžik nepozorného odpočinku. Jsme tu proto, aby bylo víc života v koncentraci jeho průběhů, významů, radostí a katastrof.

Půl iracionálně a z druhé, důležitější poloviny velmi vědomě a racionálně vytvořila ta skupina mladých lidí večer, který patrně z myslí nikoho z přítomných nevymizí. Díky těm dětem i Daniele, díky Daniele, těm dětem a staropramenům jménem Villon a Fischer. V Praze se ještě dějí zázraky. Za takových večerů se zdá, že zdejší Atlantis vydrží po přestání půlstoleté potopy snad i půlstoletou potopu další. Vytrvalým držitelům moci se dílo zkázy přece jen tak úplně nedaří. Co kdyby zklamaně od toho díla odešli?

Ale jejich mocenský pud, pokud snad někdy ochabuje, nalézá místa, kde se mu při pohledu na úpadkově oficiózní předstírání kulturnosti dostává povzbuzení: přece jen nevládneme tak marně.

Ať mi odpustí Jarka, ať mi odpustí Vlasta, ať mě tam dole, "ve tmě a prázdnu" neprokleje navenek cynicky ledabylý, uvnitř neklidně živý a myslící Jiří Plachý, kteří všichni jako i hrstka dalších supertríd kdysi na Vinohradech hrávali nebo tu a tam ještě hrají, ale ta povrchně pyšná a přezdobená stodola plná buržoazní zpanštělosti a nadřazenectví z přelomu století působila na mne ve srovnání se sklípkem v Řeznické ulici jako utužovatelka kterékoli stávající moci. Odpusť i ty, Františku Pavlíčku. Nemám honosná divadla rád. Tys ovšem jako krátkodobý šéf chtěl toho paducha honosnosti odtamtud vymést. Ale přirozeně jsi byl šéfem právě jen krátkodobým. Vrátili se dočasně oslabení držitelé moci a taky vnějškově naporáděné šapito Vinohrad chtěli zpět pro sebe.

Dnes je to divadlo skoro bezvýhradným důkazem, že se i v lidech a v lidských skupinách původně velmi nadaných zkáza dá prosadit, chybí-li potřebná míra povahové, vzdělanostní, umělecké odolnosti.

Příležitost, za níž se mi tak znovu projevilo, byla tím nešťastnější, že se tu prvně po dvaceti letech konala premiéra nové hry Josefa Topola.

Měli jsme se radovat, že se proti potopě povedlo postavit další hráz. Spíš mě i nyní, o dva měsíce později, přepadá pocit, že je líp setrvat s výtvy, s rozpravami, s hrstkou nejbližších v podhladinové ponorce nebo v ghettu, nejvýš v onom řeznickém sklepení, než se zveřejňovat, jako se Josefu Topolovi stalo na Vinohradech.

Vážím si ho a mám ho rád asi stejně za jeho hry jako za jeho osobu. Nevyrovnává se snadno sám se sebou ani se svými vztahy k jiným. Tím se neliší od obdobně citlivých a vidoucích lidí. Má ovšem tíhu navíc. Ta ho už několikrát chtěla stáhnout pod čáru ponoru. Přitom je to, patrně i díky tomuto vnitřnímu sporu, nejnadanější zdejší dramatik. Kouzelně rozvíjí, nebo rozvíjel řeč, neokázale, docela obyčejně, ale v pravých okamžicích na pravých místech. Metabolismem myslí a imaginace vcházívaly jeho dialogy na jeviště bezprostředně z bytostí kdesi zahlédnutých, zaslechnutých, vzešlých z toužebného pomyšlení.

Hlasy ptáků, řečená nová hra provedená premiérově v červnu 1989 na Vinohradech, nejsou ve srovnání s dřívějšími Konci masopustu, Kočkami na kolejích, Hočinami lásky ani s pradávným Půlnočním větrem nebo Jejich dnem ve své češtině tak velkoryse samozřejmě a čarovné. Něco se stalo. Nadání se dalo přiotrávit spolu s osobou svého nositele. Autor pocítil nutnost vypořádat se skoro jen na osobní úrovni se světem, se svou zkušeností v něm, s některými druhy lidí.

Rozumím i z vlastní zkušenosti, jak zlé je recidivující trauma. Jen pochybuji, že drama je to pravé medium, jímž se obrovsky nadaný a zároveň obrovsky postižený pacient má pokoušet o sebeterapii cestou odplaty.

Ano, kritika života a světa v dramaticky filozofickém smyslu je nejzákladnějším tématem divadla. Ale aby se divadelně únosnou a dramaticky objevnou kritikou stala, musí být i analýzou, která dokáže kritiku opodstatnit. Hlasy ptáků jsou spíš mstou za životní nehody a některá setkání, která vyústila v útrapné vztahy.

Ještě víc lituji, musím-li z poctivosti k jednomu z nejbližších přátel dodat, že tentokrát jeho text nenechává skoro nic divákovi samostatně dopoznat a douhodnout. Nevíme, proč před tou podívanou sedíme. Na naši představivost ani schopnost myslet se nespolehá. Autor obojí opomíjí a nemíní to tedy ani oživit. Jsme tvrdě a bez předpokladu jakéhokoli diváckého důvtipu přemlouvání, ať přijeme za hotovou věc, že svět a lidi v něm, snad s výjimkou ně-

jakého toho vesnického idiota (nikoli Idiota), jsou hloupí, špatní, vulgární a podlí.

S tím nesouhlasím i v důsledku faktu, že tu žije mimo jiné vynikající člověk a dramatik Josef Topol.

Jen se mu teď divně zadržla nit. Smí tu po dvaceti letech prvně znovu na jeviště, a místo aby aspoň mimochodem sdělil, jak je dobré, že umění všechen útlak ze strany držitelů moci přežilo, píše stížnost na život.

Ke všemu stížnost, jak už zmíněno, argumenty neprokázanou.

Hlavní postava té komedie, Mistr, terč autorovy odplaty ošklivému světu, je přinejlepším literárně dvojjazměrná. Znělo mi kdysi podezřele, když ten slohově velkolepý historik Michelet vyhlásil o Féničanech, že to byli "lidé tvrdí a smutní, smyslní a chantiví, dobrodružní bez hrdinství". Dá se napsat uhrančivější charakteristika? Je to krásné, vypovídá to o Micheletově výmluvnosti a představitivosti, ale kde jsou doklady! Teď vidím, že Topolův Mistr je Micheletovou definicí fiktivních Féničanů popsán dokonale. Ale argumenty a důkazy chybí Josefovi stejně jako Micheletovi. Vybájili si. Je to přídavek k poznání povahy lidstva, ale spíš tím, co vypovídá o Micheletovi a Topolovi, než tím, co oni apodikticky tvrdí o Féničanech a o Mistrovi.

Směl jsem Hlasy ptáků číst několik týdnů před inscenací. Bylo mi už z toho textu tísnivě a smutno. Mým oblíbeným útvarem, prazákladními pravidly jakoby nejschopnějším sdělit smysl i nesmyslnost světa, je tragikomedie. Josef to umí, říkal jsem si za každou stránkou, která mě tajuplně těšila i zklamávala. Teď to přijde. Nepřišlo.

Proto jsem se tehdy, snad pro vysvětlení, vrátil k Unamunovi. Kdysi dávno jsem se cítil být definován poměrně přesně ve svém smýšlení o světě jeho knihou, kterou Jaroslav Zaorálek přeložil pod titulem Tragický pocit života. Z příčin blízkých těmto řádkům, ale bez jejich přílišného prodlužování tentokrát nesdělitelných, psal jsem kdysi ironicky tragický román o jakémsi Miguelovi, původně podnícený studiem vězeňského mládí Miguela Cervantese. Musel jsem se pro ten účel probít mnoha španělskými texty. Věděl jsem o Zaorákově překladu, ale unamuno je z té elity, u níž právě překladatele ani nejelitnější jeho kolega nepřesvědčí, že daný text česky zvládl. Prodral jsem se Unamunem a jsem podnes rád. Je to velké povahou autora. Neříkám, že souhlasím s tím i oním zorným úhlem, ale ukažte

mi za našich dob a ve zdejších místech obdobu spontánního charakteru profesora Unamuna. Neprchl před frankovci z "tvrze nevědomosti", jak v truchlivém žertu říká univerzitě v Salamance. Jen jim sdělil, že není jejich, a pak tam roku 1937 jakoby z výsměšného odporu k diktátorovým úspěchům v temně postižené Quijotově zemi zemřel. Je to celé, i se Španělskými essayi vydanými u Pojera v Atlantidě, Del sentimiento trágico de la vida.

Už jen "sentimiento". Je to víc než pocit. Míří to k pomyšlení a k uvědomění. Překladatelské útrapy!

Ne, Josefovo pochybení mi unamunovské "sentimiento" nevysvětlilo. Nenapsal quijotovskou tragikomedii. Může se mi namítnout, že jí ani psát nemínil. Souhlasím. Ale co oproti tomu s touhle jednostranně mstivou pomluvou lidí a světa. Mistr je hlupák a podlec, o němž nestálo za to tolik se šířit. Ano, i takoví existují ve světě i v divadlech, ale jsou jen detailní součástí celkové podoby, nikoli ozřejmující osou dějů.

Svět lidí je komplikovanější. A každé divadlo zvláště je kondenzovaným zpodoběním některé části jeho daného stavu a celkového utváření. Jsou to tragikomicky klaunské parlamenty ve svých dílech světa, i tam, kde jinak žádným parlamentům není dovoleno základní otázky života společnosti a individualit projednávat. Když se stalo, že v divadle nesoucím jméno E.F. Buriana, patrně podnes nejkvělejšího zdejšího divadelníka, hráli Brechtovu bezděky parodickou pedagogii zneužívající textu Gorkého Matky, zrcadlilo to stav velké části zdejší společnosti s děsivou přesností. Dovolovala, aby se jí toto trapné idiotství s naprostou vážností věšelo na nos. Otázka mravního a intelektuálního stavu společnosti byl v divadle E.F. Buriana na Poříčí projednána a odhlasována.

Je ovšem i fakt, že v tom divadle často šnajdrovali. To je opět památka na kočovné společnosti. Pokud nepřišli víc než tři diváci, představení se zrušilo a šily se nebo opravovaly kostýmy.

Raději měli na Vinohradech šnajdrovat než Hlasy ptáků proti znění textu ještě zhoršit. Mistr hrající Mistra užil všech rutin a triků, jimž se za třicet let úspěšné dráhy nedokázal odnaučit. Představitelka jeho hospodyně a občasné milé ví tak bezpečně, jak vnohradsky okouzlující je její hlas, přízvuk i gesto, že se už ani nepokouší zbořit režisérovi jeho studeně propočítanou koncepci, a koná s navyklou dovedností svou povinnost. Tím divadlo končí.

Omlouvám se všem. I režii. Nejnadanější český dramatik vinou

společenských podmínek a vlastního morálně psychického stavu napsal po dlouhé odmlce vadnou hru o světě divadla. Mstí se v ní za to, jak mu divadlo a několik divadelníků ztrpčili a znechutili život. Mohlo se to stát s vtipem a poezií jeho dřívějších her. Vinou dalších zhoršených okolností se tak nestalo. Je odvahou Vinohrad, že tu hru inscenovaly. A je to i nekritický nerozum.

Divadlo v té hře nechápe samo sebe. Je přece v každé ze svých nepatrných i státně podporovaných společností ve svém neviditelném nitru i pak na jevišti kondenzovaným obrazem mravů světa. Lituji, Josefe, ale tento fakt jsi přehlédl. Vrháš se na Mistra i na ty další jako na viníky svého životního neštěstí.

Nejnadanější dramatik tohoto času a místa, vedle něhož Havel je supertragikomedie jen z tisíciny tak živelná a tedy převážně intelektuální! Jako pokusný překladatel Shakespeara musím přiznat, že ten o čtyři sta let dřív uměl zacházet se svou osobní i obecně lidskou zkušeností podstatně líp než Topol.

Prosím za odpuštění, ale Hlasy ptáků jsou nemístně pomlouvačný omyl, z něhož asi nemohlo vzniknout o nic lepší představení, než jaké se na Vinohradech zrodilo.

František Villon, mučený v řeznickém sklepě, byl tisíckrát naléhavějším přisvědčením a povzbuzením k životu než niterně nemá teatralita, jež na základě notových záznamů Josefa Topola vznikla.

Ať Josef zavrhne mne, musí-li to být. Nedokázal jsem ani na třetí pokus tohle nevyslovit. Hlavně ať Josef nezavrhuje poezii dramatu a velkolepě se k ní vrátí.

378

I n s a n i t é a p ř i z p ů s o b e n í

Moral insanity je jedním z termínů pro jistý druh psychopatie, charakterizovaný tím, že ochuzuje osobnost o některé důležité lidské komponenty. Řečeno jazykem klinických psychologů, u moral insanity /psychopatie anetické/ jde o "jedince nápadně svou citovou a morální tupostí."

Obecně o psychopatiích /všech jejich typech/ platí, že nejedná se o duševní chorobu, ale povahovou úchylku, takže psychopati jsou plně odpovědní za své činy a schopni posuzovat je z hlediska právních norem, schopni přizpůsobit se společenskému standardu. O psychopatech typu moral insanity /říkajme jim insanity/ pak dále platí, že se mezi nimi mohou velice často objevovat jedinci se zločineckými a násilnickými sklony a projevy, ale že mnohem častěji jsou to lidé, kteří žijí jako všichni ostatní, spořádaně a nenápadně, a jen dobrému pozorovateli neunikne ryzí utilitárnost v jejich lidských vztazích a bezohlednost, s jakou se derou nahoru. Insanity většinou velice bystře vypořádají, čím se liší, a dosti rychle se naučí imitovat to, čeho se jim nedostává: jsou výrazně konformní a nápodobiví. Tak aspoň v solidně fungující demokratické společnosti, ve zdravém společenství, které je většinou drží v přijatelných mezích. Ale protože politika je právě ono specifikum, kde něco obratně předstírat a napodobit je často výhodné a kde nebýt vázán "morálními skrupulemi" se leckdy vyplácí, vyskytují se insanity i v politice, i když řekl bych, že ne zrovna na nejexponovanějších místech /protože nejsou vůbec schopni politické a sociální empatie, byli by zde přece jenom příliš nápadní/. V totalitních společenstvích je všem politika monopolem insanity.

Jestliže dojde k proměně demokratické společnosti v totalitní, a insanity se tak ujmou překotně uvolněných křesel, pak to, co bylo dosud normou a od čeho se lišili, se rychle octne mimo zákon, a většina lidí, vybevená přirozeným smyslem pro přizpůsobení, postup-

ně přijme "morálku" insanitů, přizpůsobí strukturu své osobnosti psychopatické. Je to trapné, leč je to tak: v totalitních společnostech je většina taková, jako jsou její anetičtí psychopaté, jako jsou insanity v čele státu. Čímž se také vysvětluje, že mocenský aparát najde vždy dost spolehlivých slouhů a koncentrační tábory spolehlivý personál. A tak se taky uskutečnila nacifikace německého národa: "státotvorným standardem" se stala moral insanity a lidé se snažili seč byli, aby se přizpůsobili psychopatickým mustrům.

Představme si, že existuje nějaký kulturně vyspělý národ s určitou demokratickou tradicí, jehož správu - k dovršení předchozích katastrof - převezmou insanity a postupně se jim podaří změnit společnost v jakýsi měňavkovitý organismus, v němž citová a morální otupělost, charakteristická pro insanity, pozvolna proniká z politiky i do soukromí a postihne lidské vztahy a soudržnost většiny. Ale představme si dále, že po nekonečně dlouhém čase se situace přece jenom změní natolik, že v totalitním monolitu vzniknou trhliny a přestává působit adaptabilní útlum a lidé se probouzejí z anestetického spánku a moral insanity už není tak očividným standardem. A jak reagují na takovou situaci insanity, kteří si za léta své vlády navykli, že celý národ je "insanitní" a že etika je jen taková etiketa? A jestliže se navíc ještě stane, že nemají z nějakého důvodu možnost opustit své stanovisko, protože by zároveň s ním ztratili i své pozice /jestliže jsou jejich pozice ztotožněny s jejich stanoviskem natolik, že už nemají možnost opustit jedno pro druhé/, a jestliže jsou tedy insanity přitlačeni ke zdi, nemůžeme od nich očekávat, že budou jednat jinak než nelidsky.

Přizpůsobení je funkční útlum, stále znovu prokazující, že u většiny lidí je biologické přežití nadřazeno všemu ostatnímu, ale jakmile skončí čas totalitních deprivací, člověk se zas počlověčí, ale insanit zůstane insanitem /a za ten dlouhý čas si odvykl napodobovat a imitovat a přišel o své mimikry/. V hluboké noci totalitních společenství je těžké rozlišit, kdo jsou insanity a kdo přizpůsobení. Když pole zaroste koukolem, obilí, aby přežilo, napodobuje koukol? Častokrát teď myslím na ten obdiv, který v sedmdesátých letech drobní insanity mezi námi /drobní dřevčící/ sklízeli a vlastně dodnes sklízí. Ani obstojně fungující demokratická společnost nemůže dosti dobře zabránit tomu, aby v ní insanity neparazitili, ale jen v totalitním Kocourkově je parazitění předmětem všeobecného obdivu.

Na konci totalitních společenství lidé zřetelně rozlišují mezi moral insanity vládnoucích politiků a moral insanity drobných

dravčáků. Politiky nahoře opovrhují, dravčáky kolem respektují. A bude v tom nejspíš jistá zákonitost: "morálka" insenitů pronikla nejrychleji do politiky a v politice ztratila nejrychleji svůj "kredit". Však tam, kam pronikala pomaleji a obtížněji, bude ještě dlouho přetrvávat. Insenitní politici jednou odejdou, ale kus jejich "morálky" zůstane ještě dlouho s námi. A tak i sen o Československé slušovické republice bude jedním z trestů za "konzolidační" přizpůsobení.

Září 1989

83

Mestskej prokuratúra
v Bratislave

Pán prokurátor:

celý svoj aktívny život som pôsobil ako marxistický teoretik, táto moja profesia sa plne odrazila aj v mojom spôsobe života a myslenia. Vo svojich listoch manželke, priateľom sa toto moje zameranie vždy plne odrážalo. Nemôžem písať domov o "plkotinách", ktoré nezaujímajú ani mňa, ani manželku. Píšem o tom, čím žijem. Do tohto okruhu plným právom patria aj moje úvahy o socializme, jeho možnostiach a perspektívach. Antonio Gramsci napísal v talianskom fašistickom väzení "Listy z väzenia", ktoré mu cenzúra pustila a ktoré vošli do zlatého fondu marxizmu. Dimitrov mohol písať svoje komunistické úvahy z nacistického väzenia. Lenin napísal v cárskom vyhnanstve svoje hlavné diela a prešli mu odtiaľ do sveta. Neverím, že vyšetrovatel háji "záujmy nášho socialistického zriadenia", keď mi túto elementárnu možnosť písať domov z väzenia podľa svojej povahy a presvedčenia odopiera. V liste, ktorý mi bol zadržaný som okrem stručných osobných vecí napísal manželke jednu teoretickú úvahu o socializme. Pridal som tam päť poviedok pre staršiu dcéru, jednu rozprávku-son pre mladšiu dcéru, jednu báseň o sebe a jeden blahoprajný telegram novovymenovanému ministrovi poľskej vlády, ktorý je mojím osobným priateľom (Jacek Kuroń). Podmienky môjho písania domov mi nie sú jasné a nikto mi ich neprecizoval. Čo z uvedeneho je dôvod na zadržanie? Vládovi Clementisovi dovolili písať z kriminálu par excellence stalinského a vznikla z toho "Nedokončená kronika". Vieste, čo všetko obsahuje? Dokonca aj Václav Havel smel písať manželke svoje úvahy o súčasnosti a budúcnosti a táto korešpondencia mu nakoniec vyšla ako skvelá kniha "Dopisy Olze". To bolo v Prahe pred pár rokmi. V Bratislave to už dnes nie je možné?

S úctou

21.9.1985

Miroslav Kusý

32

(Čo mi prešlo väzenskou cenzúrou)

Miroslav K u s ý :

DIALÓG

V neustálych obzerách sa dnes u nás opakuje logicky neudržateľné tvrdenie, že strana (t.j. súčasní predstavitelia) je ochotná viesť dialóg so všetkými, čo sú rovnakého názoru ako ona, teda čo sú za ďalší rozvoj socializmu v tom zmysle, v akom je zaň ona. Následy to vyjadril I. Soňko: budeme "viesť otvorený dialóg so všetkými, ktorým leží blaho socializmu na srdci" (Práca 19.9.89).

V tejto vete sú obsiahnuté hneď dva logické nezmysly. Prvý je v pojme "blaho socializmu", o ktorom som sa zmienil minule. Druhý je v naprostej nepochopení pojmu "dialóg".

Dialóg sa nemá viesť s tými, čo so mnou súhlasia. S tými sa dá iba rozvíjať, rozpracúvať, ďalej potvrdzovať, schvalovať určité už hotové názory a myšlienky. To však nie je dialóg.

V základoch dialógu je spor. Je to spor, v ktorom ide o dosiahnutie určitých spoločných záverov, teda spor vedúci k určitému kompromisu. Práve tým sa dialóg líši napr. od polemiky. Preto má naproste pravdu J. Netopilík, riaditeľ Ústavu filozofie a sociológie ČSAV, ktorý v príspevku rozprave so všetkými tými goňkevcami napísal: "Dialóg strany so spoločnosťou však musíme viesť i s tými, ktorí nechápu našu politiku, či s tými, ktorí k nej majú výhrady, a dokonca i s tými, ktorí stoja na iných svetonázorových pozíciách" (RP 29.8.89). Iba by som dodal, že tento dialóg - pokiaľ ho vôbec naozaj chcú viesť - musia viesť nielen i s t ý m i , o ktorých hovorí Netopilík, a l e p r á v e s t ý m i , lebo v iných prípadoch najde vôbec o žiadnom dialógu.

Druhá zásadná otázka znie: ako sa vedie dialóg? Dialóg je spor dvoch rovnocanných, plnoprávných protivníkov, kde obe strany majú právo na vypočutie a zohľadnenie svojich názorov protivníkom, kde sa tieto názory predom demagogicky neznehodnocujú a neoznačujú hanlivými nálepkami. U nás však zo strany oficiálnych predstaviteľov a ich novinárskych služobníkov nie je ochota o takomto skutočnom dialógu ani len počuť. Ako to trpkو konštatuje V. Šabík: "Destilovať čistú kritiku ako by bolo nemožné; nekorektnosť, nespravodli-

vosť, chuť zničiť protivníka, karikovať ho, spochybniť, diskvalifikovať býva väčšie ako zvažovanie; pokusy odviešť spor na vedľajšiu kolaj sú bežné" (Spor o slová, Lit. týždenník 8.9.89).

Z čoho to vyplýva? Z toho, že ľudia pri moci, ako aj ľudia, chránení touto mocou (žurnalisti, ideológovia) sa považujú za nedotknuteľných a nekriticizovateľných a - samozrejme - aj za nečtylných. Absolútny úrad (z ktorého sú neodvolateľní zdole) akoby im zároveň dávaj aj absolútny rozum, akoby bol tento ich rozum týchto ich úradom tabuizovaný a zbožštený. Takýto rozum, pochopiteľne, nemôže prísť k žiadnemu skutočnému dialógu a iným rozumom, pretože a priori neuznáva jeho oprávnenosť na iný, odlišný názor od svojho. Môže ten iný rozum iba rozmetať, ogešdiť, zstratiť.

Ozajstná demokracia začína práve dialógom, "demokracie - toť diskuse" - ako oprávnene povedal Masaryk. Pretože k tomu je potrebné zrovnoprávnenie rozumu a bez tohto zrovnoprávnenia sa o nejakej demokracii nedá vôbec hovoriť. Český prognostik Miloš Zeman to vyjadril naprosto pregnantly: "Nemôžeme priznať akejkoľvek skupine riadiacich pracovníkov, tým skôr v socializme, právo na neomylnosť a nekontrolovateľnosť. Dá sa pochopiť ak sa niektorí riadiaci pracovníci sami považujú za symbol tejto vízie, dôležitejšie však je, či ich považujú za taký symbol iní" (TM 2/89).

Nakoniec, obligátna a naliehavá otázka každého konzervatívca: nedá sa takýto spor vyhnúť? T.j. vyhnúť sa dialógu "strany so spoločnosťou, predstaviteľov moci s národom, inteligenciou, a inozmysľajúcimi, s opozíciou"?

Samozrejme, dá sa. Ak teraz to u nás vedenie v podstate robilo, výnimkou boli iba krátke obdobia "odmáku" či "Pražskej jari". Lenže jednoznačne sa ukazuje, že uartvenie dialógu, sporu je výrazný stagnačný faktor. "Pravda", "správny názor", "jedine prípustné stanovisko" vymedzené a predpísané zhora sú vždy mŕtve narodeným dieťaťom. Nie sú výsledkom obcovania, "spoločenskej zmluvy" medzi vedením a masami a preto ani nemôžu byť záväzné pre obe strany. Sú produktom byrokratického rozhodnutia, príkazu a preto aj v prípade, že by boli naozaj oprávnené, naozaj v prospech tých, ktorým sa predpisujú, si ich uplatňovanie treba vynucovať, mocensky zabezpečovať. Spor o pravdu je nekonečne podnetnejší pre vývoj spoločnosti než akákoľvek predpísaná "pravda".

Práve v tomto zmysle "V. Mináč chápe spor ako hybný motor socializmu vôbec. Spor sa ukazuje ako jedinú cestu ku komplexnejšie-

mu vedomiu, k objektívnejšiemu riešeniu, k prekonaniu jednostrannosti, k vyššej miere pravdy - spor rozumu s nerozumom, ale aj rozumu s rozumom" (V. Šabík, tamtiež).

Teoreticky teda nie sú žiadne nejasnosti o tom, či by naše vedenie malo viesť so spoločnosťou dialóg a s kým by ho z tejto spoločnosti malo viesť, o čom by ho malo viesť a akým spôsobom by ho malo viesť.

Zostáva iba jediná otázka: keď ho konečne začne viesť?

Ústav pre výkon väzby 20.9.1989

(Do mi preslo väzenskou cenzúrou)

Miroslav K u s ý :

DE TE FABULA NARRATUR

Keď v poslednej dobe čítam noviny, stále častejšie sa v nich opakujú slovné spojenia "blaho socializmu", "Osud socializmu", "záujmy socializmu" atď. Spomenul som si, že presne tak tomu bolo aj pred štyridsiacimi, kedy som - ako reakciu na tieto zmätočné pojmy - napísal do Nového slova článok o tzv. "záujmoch socializmu". Bolo to o tom, že záujmy sú vždy iba ľudské, sú viazané na človeka: je to antropocentrický pojem. Krava nemá "záujem" pási sa, kameň nemá "záujem" ležať na ceste, Tatry nemajú "záujem" o turistov. Záujem č niečo má iba človek: je to kategória axiologická. Jestvuje teda iba ľudský záujem a je preto nezmyselné hovoriť napr. o "záujme socializmu". Vtedy začínali ísť do módy minisukne a ideológovia k nim mali výhrady, či sú soš socialistické alebo nie. Tak som napísal, že minisukne nie sú ani v záujme socializmu, ani proti záujmom socializmu, že sú jednoducho voči tomuto záujmu irrelevantné. Dnes navyše očakvam, že tento záujem ani vôbec nejestvuje, že je to obyčajný prvok ideologických sezangóv, ktorí do pojmu "záujem socializmu" skrývajú svoj vlastný čisto ľudský, egoistický záujem. Ide tu o nepatričnú personifikáciu socializmu, ktorou sa z neho robí akási živá bytosť - bytosť deifikovaná, zbožštená - so svojimi vlastnými záujmami. V tomto zmysle sa potom hovorí aj o "blahu socializmu" - akoby sa socializmus mohol zvaliť do pohovky a dať si v nej člofka. Čo to prebodu je: blaho socializmu? Treba ho skrabať po pŕtách, aby mu bolo blahšie? Ako zaa rozumieš I. Goňkovi, ktorý v správe rečnil o tom, že je ochotný "viesť otvorený dialóg so všetkými, ktorým leží blaho socializmu na srdci" (Práca, 15.9. 1989)? Kto z normálnych, nesideologizovaných ľudí zaujíma "blaho socializmu"? Kto by vedel povedať (ani sám Goňko nie!), v čom spočíva toto blaho socializmu? Ako si ten socializmus, ako si toto jeho blaho (blahosť, spokojnosť, uspokojenie, postkicitum?) predstavuje? Stačí si položiť tieto otázky, aby človek videl, aký je to veľký nezmysel. Treba nechať viesť Goňko dialóg s tými, ktorým leží na srdci b l a h o č l o v e k a , ľudí, národa? Toto "blaho" by sa

dalo veľmi presne, jednoznačne definovať, skús však definovať "blaho socializmu"!

Podobne sa "blahom socializmu" zaklínal aj K. Štěpán na porade predsedov pražských stranických organizácií, keď varovne zdvíhal prst: "Je správne aby sme... pri posudzovaní udalosti (v bratských krajinách) vclili jediné hľadisko: čo prospieva a škodí socializmu a odtiaľ si brali poučenie" (MF 19.9.89).

Opäť zdôrazňujem: veľmi dobre si viem predstaviť a definovať čo prospieva a čo škodí ľuďom, žijúcim v istom systéme spoločenských vzťahov, ktoré označujeme ako socialistické. Čo však "prospieva" a čo "škodí" tomuto systému spoločenských vzťahov samotnému? Skúsím si tu teraz odmyslieť onen pricítaný personifikačný aspekt (teda socializmus ~~je~~ dievka na vydaj: čo prospieva tomu, aby sa dobre vydala a čo by tomu mohlo škodiť?) a pozrieť sa na vec z inej stránky.

Predstavme si socializmus ako nejaký hotový vecný systém, napr. niečo ako les. Čo "prospieva" tomuto systému ako takému? To, čo ho stále znovu reprodukuje, čo ho udržiava pri živote v jeho danej podobe. Čo mu "škodí"? To, čo zasahuje rušivo do tejto jeho hotovej, danej podoby, teda každá zmena, každý podnet k akéjkolvek zmene tohto systému. To znamená aj podnet k najdôležitejšej, vývojujovej zmene. Reprodukcia, opakovanie, zotrvalosť v danom stave sú pre systém "prospešné", lebo ho udržiavajú pri živote v jeho jestvujúcej podobe. Z toho však nevyplýva, že sú rovnako prospiešné aj pre ľudí, žijúcich v tomto systéme. Podnety k zmene, k vývoju, sú pre systém "škodlivé", lebo rušia jeho jestvujúcu podobu, t.j. znamenajú negáciu, súčť tohto systému ako takého s smerovanie k nejakému novému (preň je ľahostajné, že vyššiemu) systému. Pokiaľ teda vôbec budeme (vždy len násilne) aplikovať pojmy "prospešnosť" a "škodlivosť" na socializmus, tak to môžeme urobiť iba v tomto zmysle. Alebo by sme si museli definovať onen budúci socialistický systém (ako ideál, cieľ, ktorý chceme dosiahnuť), programovo si ho vymedziť a domôdnuť sa: čo bude smerovať k dosiahnutiu tohto budúceho stavu socializmu, je preň (či pre nás?) "prospešné"; čo by od neho odvádzať, bude preň (či pre nás?) "škodlivé".

Ktorý socializmus má Štěpán na mysli? Ten "reálny", ktorý tu teraz máme? Ten, ktorý dodnes jestvuje v bratských socialistických krajinách? Ak ide o ten, tak zmeny, ktoré tam prebiehajú, sú preň evidentne "škodlivé" - ale pre ľudí prospiešné! V tomto zmysle je však "škodlivá" preň aj celá prax a dezokratizácia, celé ako-

novická reforma atď. "Prospešné" preň je iba jeho udržiavanie pri živote, jeho prostá reprodukcia. Pre ktorých ľudí, žijúcich v tomto systéme, to však bude tiež prospešné? A či ide Štěpánovi o onen budúci socializmus? Potom ale by ho musel presne definovať, vymedziť jeho základné črty, musel by jednoznačne povedať, o aký socializmus mu ide. Iba tak by sa dalo zistiť čo by bolo preň "prospešné" a čo "škodlivé".

Jeden múdry sovietsky gorbáčovec neďávno napísal: "Zarsucuje, keď sa za medze kritiky prehlasujú "záujmy socializmu", bez toho, aby sa pritom objasnilo, v čom vlastne spočívajú. Pri pozornejšom pohľade sa ukazuje, že kritika je neprijemná, nevýhodná pre určitú osobu, skupinu osôb alebo organizáciu. Z toho - podľa ich hľadiska - možno vyvodiť, že záujmy socializmu spočívajú v tom, aby sa určitá osoba, skupina osôb alebo organizácia cítili pohodlne" (L. Jenin, Nová doba, 23/89).

Áno, je to tak. A presne to platí aj pre citované príklady. Tak ako v antických bájkach, kde sa v poučení dozvieme: že te fabula narratur - práve o tebe je reč!

19.9.89
vážnica

95

(Čo mi bolo zadržané väzenskou cenzúrou)

Miroslav K u s ý :

BRATKU, ZA ČO SI TU?

Na okne mreže sú prekryté sitom
kukaňou vo dverách bez kľučky aliédia
za číslom bez mena. Už zasa si v tom.
Opäť ti čo očí celú noc svietia.
Tak ležiš bez spánku
opäť si v lapáku
strniako na tvári
už zas si v žalári
opäť máš stravu sytu.
Bratku, za čo si tu?

Niesol som dievčatu kyticu na hrob.
Vzali ju, miesto nej dali mi putá.
Len si z nás kamarát hlupákov narob!
Žiadna zem na svete nie je tak krutá!
Za čo si bez spánku?
Za čo si v lapáku?
Strniako na tvári -
za čo si v žalári?
Povedz nám pravdu čistú:
Bratku, za čo si tu?

Stačí mi povedať iba dve slová
stačí ich vyslovíť šepotom hlasu
to dievča bolo banka Keďanová.
Stačí jej meno na tunajšiu busu?
Preto som bez spánku
preto som v lapáku
strniako na tvári
preto som v žalári.
Onceli ste pravdu vadieli
za čo to možno sedieť?

Na okne mreže sú prekryté sitom
kukaňou vo dverách bez kľučky sledia
za číslom bez mena. Tak preto si v tom.
Preto ti do očí celú noc svietia.
Preto si bez spánku
preto si v lapáku
strnisko na tvári
preto si v salári
preto máš stravu sýtu.
Bratku, preto si tu!

Ústav pre výkon väzby
13.9.89

45

S O U M R A K B Ů Ž K Ů

Právě když jsem se chystal napsat pár poznámek pro setkání ve Frankenu, vyšlo číslo Kmene, v němž je uveřejněn rozhovor s předsedou Svazu československých spisovatelů Miroslavem Válkem, opatřený palcovým titulkem "Je pouze jedna literatura". Ještě před rokem byli ti, kdo veřejně tento názor pronesli, napadáni dogmatiky, dnes však už čas pokročil natolik, že podobné mínění můžeme slyšet z úst většiny autorů mladé a střední generace. Válkův rozhovor je však zajímavý ještě něčím jiným: čteme v něm slova, která i dnes znějí dost hereticky v časopise, který zrovna neslyne bojovnou pověstí. Snad je v tom i jakýsi ohlas liberálnějších slovenských poměrů, v nichž si svazový týdeník troufá na mnohem víc. Podle Válka je nynější rozdělení na tři literatury jen dočasný jev, "jistý defekt společenské komunikace, který je třeba odstranit". Pozdní lítost lepší než žádná lítost a pozdní poznání lepší než lpění na tupém doktrinářství, i když zdravý selský rozum stěží pochopí, proč se museli naši kulturní politici kodrcat k této moudrosti celé dvacetiletí.

Ale Válek jde ještě dál a vyslovuje pochyby o nejposvátnějším dogmatu marxistické víry, pochyby, které z oficiálních míst dosud opravdu nebyly slýchány. Tvrdí, že i teoretikům by dnes dalo dost práce osvětlit termín "socialistická literatura"! Ve vědomí čtenářů prý "literatura takto pojímaná téměř neexistuje", je to prý každá literatura, která promlouvá k současnému člověku. Jinými slovy to znamená, že tím odstranil dosud neodmyslitelné ideologické omezení, které bránilo, aby skutečně každá umělecká hodnota byla vřazena do celku národní literatury.

To je ovšem rukavice hozená do tváře bojovné kohorty bránící celá desetiletí její ideologickou čistotu, do tváře Hájků, Rzounků, Hrzalových a dalších vědátorů, kteří svůj věhlas vybudovali právě na tom, že přísně oddělovali koukol od zrna, socialistickou literaturu od nesocialistické, a zejména že po tzv. krizových letech zachránili její "třídní podstatu" před zhoubnými vlivy měšťáckého humanismu, před terorem modernismu a jinými hrůzami. Hájek to vyjádřil ještě loni nedvojznačně: tehdy prý bylo v zájmu "kontinuity socialistické literatury posled-

ních padesáti let... naléhavě třeba prosadit diskontinuitu s literárními vlivy, které tuto přirozenou souvislost naší literatury popíraly".

Jasněji snad ani nelze vyjádřit fakt, že hybnou silou literárního vývoje posledních dvaceti let bylo mocenské znásilnění, zdůvodňované údajnou ochranou oné nebohé socialistické literatury, která zřejmě sama neměla dost sil, aby se všemožným svodům zlého světa ubránila. A přizvukovali mu tehdy dva národní umělci, kteří v Kmeni prohlášovali, že z exilové literatury si není zapotřebí dělat těžkou hlavu, emigranti "za sebou zabouchli dveře" a tím se vyřídili, my jim je přece nebudeme otevírat. A sám šéfredaktor dnes tak liberálně se tvářícího týdeníku poslal jako rozlícený samodur na hanbu ty, kdo po mnoha letech, v kterých po nich nebylo vidu ani slechu, měli najednou drzost vylézat opět na světlo se zřejmým záměrem promlouvat k veřejnosti.

V témž čísle Kmene ironizuje Josef Frais, jeden z těch, kteří v 70. letech vyplnili prázdno po vyloučených hříšnicích, rozšířené prý domněnky, že dnes je všechno, co se vydává oficiálně, považováno za špatné, a naopak, "neoficiální, potlačené, mučené na skřipci" se prohlašuje automaticky za dobré. Pod fejetonově lehkým tónem se skrývá závažný problém, totiž přiznání, že rozpad jednoho kontextu národní literatury vedl nutně k rozpadu kritérií, že zákazy a umlčování nepohodlných talentů způsobily hodnotové zhroucení, neboť i poctivý pokus o kritiku jen v jedné, dílčí, byť nejpočetnější větvi literatury musel koneckonců disproporčně zkreslovat skutečný stav věcí.

Anomální situace měla za následek anomální chování, lámaly se charaktery a s těmi se dá sotva vybudovat - v plném slova smyslu - kultura, která má být strážkyní národní identity. Rozkolísané mravní podloží nemohlo být oporou hodnotových uměleckých korektivů a v této axiologické houšti vytušili konsolidační štrébří svou příležitost a stali se mezi jednookými králi. Kontinuitu téhle okleštěné literatury věru nic neohrožovalo, všichni byli přesvědčeni, že je definitivně rozhodnuto, že postupně přicházející nové talenty bohatě nahradí exkomunikované Mistry, kteří - jak se vyjádřil Jan Pilař - trucovali. Jiný muž tohoto normalizačního seskupení, Josef Rybák, to odhadoval nanejvýš na deset let, pak prý mezery v literatuře ~~ne~~ budou nijak citelné, tehdy už

mladí dozrají, stanou se z nich noví Mistři. Je podivuhodné, jak lidé, kteří se zabývali literaturou celý život, nepochopili o ní absolutně nic, byla pro ně pouhým ideologickým nástrojem strany a uniklo jim, jak složitý je to organismus, jak dlouho se vytváří tradice, jaké úsilí si vyžaduje dospět k její složité vrstevnatosti a že talent je vskutku, jak je tomu učil v dávných časech Lenin, vzácnost, odmítali vzít na vědomí, že talent je bytost křehká a zranitelná, stvořená tajemnými silami života.

Dnešní všeobecné nářky na schůzích uměleckých svazů, že literatura a umění ztratily ve společnosti prestiž, signalizují, že se přiblížila hodina pravdy. Prozíravější osobnosti i v strukturách už konečně dospěly k poznání, že se nelze už dál tvářit jako by bylo všechno v nejlepším pořádku a dál žít v iluzi, že znormalizovaná, ideologicky od škůdců očištěná oficiální větev literatury vyřeší úkol dogmatiky na ni kladený, totiž že na sebe strhne poslání celé národní literatury a bude plnit všechny její funkce. Naděje, že tzv. socialistická literatura v pojetí Hájků, Skálů a Kozáků se obejde bez tvrdohlavých autorů jiného uměleckého vyznání a jiného světového názoru, že se bude vyvíjet úspěšně jako jediný oprávněný dědic velké tradice a jediný umělecký průkazný projev duchovního a mravního života národa - tato naděje splaskla a nic ji už nedokáže vzkřísit. Sektářské koncepce normalizátorů utrpěla, jak ani jinak nebylo možné, hanebné fiasko.

Ostatní dvě dílčí větve literatury, samizdatová a exilová, početně nepochybně slabší, byly sice určeny k postupnému odumírání, ale prokázaly naopak podivuhodnou životnost. Ukázalo se, že i v těžkých podmínkách, často opravdu mučeny na skřipci, jsou nejen s to produkovat takové umělecké hodnoty, kterých oficiální literatura nemůže dosáhnout, ale že si dokonce vytvořily ovzduší názorové svobody natolik inspirativní, že se v něm rozvinul i diskusní ruch a alespoň pokusy o sebereflexi vlastního postavení. Ta v obou těchto literaturách neustále udržovala vědomí, že jsou dílčími proudy, že ani ony nemohou být plnohodnotným, smysluplným vyjádřením všech potencií národního života. Vznikla však nicméně malá, ale živá kulturní obec, která si omezenost a prokletost života v ghetu vykupovala názorovou soudržností. Neuvěřitelné, paličaté, někdy až zoufalé úsilí nepoddat se, nezlomit, nevzdát

své přesvědčení, že skutečně ve společnosti fungující kultura je plodem svobody i jejím garantem, postupně zasahovalo svým duchovním vlivem i do oficiálních struktur, někoho dráždilo, jiného povzbuzovalo, dalšímu imponovalo, takže přinejmenším od poloviny osmdesátých let můžeme v této spisovatelské společnosti zřetelně pozorovat názorové štěpení, zejména pokud jde o mladou generaci, ale i část generace střední. Sebezáchovný pud, který kdysi spojil do jednoho houfu postavy zcela různorodé, do značné míry přestal působit a objevovaly se trhlinky v zdánlivě neotřesitelné jednotě. Skalní normalizátoři se ovšem nevzdávají a jako všichni totalisté budou jistě bojovat až do hořkého konce.

Jejich koncepci vyslovil předloni, ještě před svou rezignací, Ivan Skála, když proti tlakům na rozšíření členské základny Svazu českých spisovatelů trval na tom, že strana nikdy neslíbila nějaký generální pardon. Měřítkem pro pardon měl být právě onen mlhavý, nikdy neupřesněný pojem socialistická literatura. Kdo vyhovoval jeho libovolně zvolené míře, mohl být omilostněn, kdo nikoli, toho měla dál stíhat mocenská kletba. Předpokládalo to samozřejmě další existenci tří literatur a především zachování ideologického komanda strany. Jiná varianta vztahů mezi kulturou a mocí pro tyto sektáře ani neexistuje, jejich myšlení stále ovládá staré stalinské školení, což nepřipouští, aby uvažovali o nějaké jiné, pro národní kulturu plodnější a perspektivnější variantě.

Z této Skálovy koncepce se zrodil termín "integrace", integrace jednotlivců i některých dosud zavrhovaných děl. Utajované listiny znovu povolených autorů a do knihoven vracených knih jsou realizací tohoto "liberálního" pojetí. Někteří svazoví funkcionáři prohlašují, že tato kulturně politická akce se řídí výhradně uměleckými měřítky a že rozhodující pro znovuzařazení kdysi zatracených děl je jedině jejich estetická úroveň. Když odhlédneme od toho, že toto měřítko nemůže být nikdy absolutně objektivní, zbývá hlavní zásadní námitka: integrace je pouze rubem vylučování, je jeho odvrácenou stranou, neboť se při ní vychází ze stejného přesvědčení, totiž že existují nějaké instituce nebo dokonce moudří jednotlivci, povolání k tomu, aby rozhod-

li, komu se dostane cti být českým spisovatelem a komu bude odepřena, které dílo patří a které nepatří do národní literatury. Nedávno jeden z těch právě se zrodivších liberálů, Josef Peterka, nevyloučil možnost, že se i dílo Milana Kundery může v budoucnu stát odnoží české literatury, čili vykazuje ho kamsi na její okraj. Jsme tady opět v dobře známém starém světě ideologických jistot, ve světě zákazů, udílených milostí a direktiv, kdy neplatí slovo umělce, ale slovo pána nad umělcem.

Není těžké rozpoznat, že mezi koncepcí Skálovou a Válkovou je nepřeklenutelný rozpor. Zamítne-li se pojem socialistická literatura jako rozhodující hledisko, pak padají přehrady mezi třemi dosud existujícími literaturami a ruší se i nezbytné ideologické strážnice u vstupu do její říše. Musí znovu vzniknout jednotný kontext národní literatury, v němž hodnotové korektivy budou fungovat jako přirozený produkt jejího autonomního, svobodného vývoje, a v němž bude o hierarchickém postavení díla i autora rozhodovat jedině živý názorový ruch, kritická reflexe a společenský ohlas.

Válek ovšem svou představu neupřesnil a těžko to mohl udělat, myslím, že sám nemá jasnou představu, jak by se v dohledné době v nynější politické situaci kamuflované přestavby mohly vyvodit důsledky z jeho koncepce literatury bez prověrky jejího socialistického charakteru. Tady vstupují do hry souvislosti politické, mravní klima ve společnosti, odideologizování kulturní politiky a svoboda vyjadřování. Jedno je však jisté: hlasatelé nesmiřitelné linie Hájkové, Skálové, Kozákové a jim podobní jsou v defenzívě, jejich hlasy pojednou zmlkly a literární obec ve svých nejodpovědnějších představitelích jako celek si osvojila přesvědčení, že dosavadní kulturní politika se svým sektářským, úzkoprským prosazováním pouze stranicky prověřené či alespoň tolerované tvorby se zdiskreditovala a ocitla se v slepé uličce. Solidarizovat se s ní ještě dnes by znamenalo ohrožit svou pověst, mravně se znemožnit. Vrchu nabývá mínění, že bylo iluzí domnívat se jako by jedna dílčí literatura, ta oficiální, byla s to sama, jen ze svých vlastních sil dospět k vytvoření plnokrevného, vnitřně složitě strukturovaného, autentického moderního umění. Bez zrovnoprávnění a plného uznání oněch druhých

dvou větví, exilové a samizdatové, bez jednotného kontextu a autonomního vývoje není možné, aby literatura vyjevila své skutečné, dosud skryté potence, svou národní svébytnost a originalitu, všechno to, co je dosud podvazováno reglementujícími příkazy a zákazy a co vysává po dvě desetiletí z celého kulturního organismu síly nezbytné k jeho dynamickému rozvoji.

● Odstranit onu "anomálii ve světě ojedinělou", řečeno slovy Josefa Nesvadby, nebude jistě lehké a nebude to jednorázový akt. Důležité ale je, že kultura si ve svém úhrnu uvědomila, že nelze donekonečna žít se lží a že ona anomálie je nepochybně výtvozem kulturního škůdcovství, s nímž nutno skoncovat. Demokratické pojetí kultury, které nevyklučuje žádný talent z mnohohlasu tvůrců, o němž kdosi dobře řekl, že je světským chórem naší doby, se bude jistě ztěžka a složitě, ale nepochybuju že úspěšně prosazovat stále víc, a tak počátek devadesátých let bude patrně dějištěm dramatických proměn naší společnosti.

Říjen 1989

/Psáno pro sympozium českých a slovenských spisovatelů ve Frankenu./

204

Jaroslav Boček: Čas korunního prince. /Edice Žatva, Ús. spisovatel, Praha 1987, vydání I., s. 456, náklad 20 000, odp. red. I. Hajná, 27, -Kčs

V Kmenu 36/89, lze 7. 9., na s. 11 číst slova Jaroslava Bočka; citují:

"Autor nemůže vložit své postavě do úst cokoliv. Autor vypráví příběhy, v nichž postavy žijí a jednají, a tedy i myslí a mluví svým způsobem, to jest, na základě své psyché a své osobnosti. Kdyby jim autor něco vkládal do úst, co není jejich, ale autorovo, budou to postavy inkohorentní a vykloubené, což se děje špatným autorům".

V knize z doby Rudolfa II. charakterizuje J. Boček jako socialistický spisovatel historických románů takto zachycuje psyché a osobnost známého papeže Řehoře XIII. /s. 147/:

"Co mlčíš?" usmál se na ni. "Nelíbí se ti jméno Johánek, které jsem pro tebe vymyslel? Tak mi řekni, jak se jmenuješ, a já ti budu říkat tvým pravým jménem." /.../ "Pojď, připijeme si", vyzval ji a vztláhl k ní ruku. Udělal přitom pomalé, vláčné gesto. A v tom okamžiku se jí roztrásla kolena, neboť ho poznala, i když na sobě neměl slavnostní ornát, ale jenom hedvábnou noční košili. - To je přece nový papež, blesklo jí hlavou... Zmocnila se jí závrať. Ani nevěděla, jak došla ke stolu, jak si s ním připila, jak si sundala kutnu. Pohybovala se jako omámená. Až se přistihla, že sedí jenom ve své krátké noční košilce na jeho kolenou, vráscitýma rukama jí přejížděl po těle, chraplavým hlasem jí šeptal, že je sladká bílá ovečka, líbal ji na ústa, byla stále jako v mrákotách z poznání, že je to sám papež, povznášelo ji to i deptalo, nebyla schopna projeviti žádnou aktivitu, připadala si jako živá loutka, kterou hněte, až pocítila, že dole zvlkla, jeho dlaně byly stále drsnější, jeho hlas sípavější, zkušeným hmatem se přesvědčil, že je připravena, vysoukal si košili, na okamžik zahlédla, že i on je připraven, ale to už ji nadzvedl a vnikl do ní."

Po této dlouhé větě je snad jasné, kde soudruh Jakeš a další vedoucí představitelé berou své znalosti o sípavějším hlase papeží a tradicích Svatého stolce v Římě: je to omamující stolice neřesti. Jaroslav Boček umí Řehoře XIII. v zákonech socialistického realismu charakterizovat nikoliv jako autor špatný, ale přímo vynikající. Kdyby snad vkládal své postavě Řehoře XIII., toho prolhaného smilníka a kuplíře, cokoliv, co není jeho, papežovo, ale J. Bočka, byla by to postava inherentní a vykloubená. Marně katolíci si věží památky po tridentského papeže Řehoře XIII: J. Boček ho vykreslil v rámci svého umělectví a sobě vlastních znalostí historie strhujícím způsobem. Je

to postava nevykloubená, neboť zvládne X při vrácitých již rukách souložit v nepřírozené poloze u stolu: s mladíci.

J. Boček ^{umí} jako zkušený spisovatel hned na straně další uvést, v poejakulační fázi papeže Řehoře XIII., jméno Petra Canisiana, může, jen je díky zatměnosti katolíků uctíván ve světě jako světec. V zákonech socialistické prózy ČSSR slouží Petr Canisius jako pomocník zvrhlého Řehoře XIII: "aby i tam v Německu, v Čechách a Uhrách poznali, že jsem Antiluther... A s tím dopil zbytek vína zvaného Býček a sfoukl beztak už zbytečné svíce." /S. 149/ - Ano, Řehoř XIII. ve své zvrhlosti, nejen sexuální, nesnesl v blízkosti své osoby ani věčné světlo...

A jestliže snad česká historie zanesla do svých análů, že katolický kněz Václav Šturm byl vynikajícím českým kazatelem, pak u J. Bočka v přítomnosti vlasteneckého Vratislava z Pernštejna, mluví takto:

"Není třeba psát císaři," jeho hlas je měkký, až lísavý, pěkná čeština prozrazuje, že si alespoň něco odnesl z pilné četby bratrských spisů." /.../ "To je správné," vyhrkne v té chvíli Marie de Lara, "jenom nesedět se založenými rukama a čekat, až císař sám všechno zařídí. Císař je jeden. Ale když se za něj my, čeští katolíci, postavíme, pocítí za sebou sílu a spíše odolá a neustoupí." /S. 307/

Čtenář po tomto dialogu ~~XXXX XXXXXX X XXXX X XXX~~ může přemýšlet: nečetla Španělka Marie de Lara Václavu Šturmovi přes rameno, když si zahloubán do bratrských spisů tříbil češtinu? Tato Španělka totiž český jazyk, zásluhou J. Bočka, ovládá naprosto stejně jako Šturm dokonce jsou jí známe čistě české fráze ~~XXXX~~ - "sedět se založenými rukama". Několik odstavců před tímto dialogem nechá totiž J. Boček promluvit Šturmova spolukněze Blysemia. Ach, jak ten cizozemec urážlivě neumí česky! Cituji:

"Sjézd, to oni nedělat, ani sněm oni nedělat, oni se scházet na sfátby a kržtiny, a tam to spolu probírat. Oni se umloufat a dělat, jako by se neumloufat."

J. Boček musí být velký ctitel žen: galantně vykloubí svou postavu Španělky, u níž zdůrazní cizokrajné jméno, do pozice, kdy se považuje za "my, čeští katolíci". Obdaří ji darem jazyků a mluví tedy češtinou lahodnou, ona Marie de Lara. Za to kněz, který učí Čechy jako vysokoškolský profesor a v próze je zástupcem Elementina, zdůrazněný doktor Blysemius, jako blb mluví: "Jeho čeština je kodrcavá" /S. 304/ Ano, co zvládne hravě v nauce jazyků matka početné rodiny dětí, není v knize J. Bočka schopen zvládnout tehdejší učenec. Tak to v české kultuře chodí: vznešené ženy, jsou-li i jako cizozemky českými vlastenkami, mluví v našem prostředí vznešeně, zatím co hrdinové celibátní, byť i učenci, kodrcají se na úrovni imbecilů jazykem. Vyzvedněte ženu, ztřepte kněze a hlavně píšete na to ~~XXXX~~ historické romány. Autorský úspěch vás nemine

Lenka Chytilová: Průsvitný Sisyfos. /Edice Prostor, Kruh, Hradec Králové 1988, vydání I., stran 136, ilustrováno, náklad 1300, cena 14,- Kčs/

Nejprve chválu z Kmene č. 26/88, ze s. 10 /od Zdeňka Vybírala/:
"dopustili bychom se však krátkozrakého násilí, kdybychom autorku označili za nábožensky cítící. Tak jako Sisyfos, i archa a potopa jsou pro ni symboly./.../ Její složitá básnická syntax je blízká rodokmenu Mácha-Březina-Weiner-Holan. Průsvitný Sisyfos snad otevírá období, kdy by Chytilová mohla být plně práva přiřazení k těmto velkým jménům."

Byl Mácha, či Březina, nebo Weiner a Holan nábožensky cítící? Jen se na nich nedopustit krátkozrakého násilí! To je také téma české literární kritiky.

Chytilová mne zaujala už v předchozích sbírkách, neboť pracuje veřejně s pojmem Boha. Cituji nyní ze s 111 básně Klauz:

"Jdu? - Vytrženě. Jak zub / viklá se mi země... / Bože, buď chvíli kolíbkou, / ulož a uhýčkej mě. // /Ve spánku, který je bezpečně vratký, / zakořením zpátky./ "

Během 10 let vydává nyní čtvrtou sbírku. Její šéf v zaměstnání je zároveň zodpovědným redaktorem této knihy /dr. Jan Dvořák/ a zároveň je též významným členem redakční rady Kmene. Je pro to natě, aby Kmen chválil tak, jak chválil. Redakční síť v ČSR jsou tak - nechci napsat malé! - omezené. Lze tedy očekávat, že během dalších let, t.j. do roku 2007, kdy půjde L. Chytilová jako redaktorka do důchodu, vydá spoustu dalších básnických sbírek: vše pro tuto cestu je společensky připraveno - a ověřeno - že to funguje.

Když o tom píš, nemám skutečně v sobě ani stín osobní závidivosti k tomuto stavu. V Bloku je obdobnou básničkou jako v Kruhu L. Chytilová o něco starší Z. Zábranská: sluší se, aby každé nakladatelství mělo ve svém redakčním kolektivu civilně solidní a literárně skvělou básničku. Jak by bylo krátkozrajé násilí, které by za jejich psaní chtělo vidět žitý čin! Vždyť jsou to pouhé symboly. Ano, ženské psaní ovládá noblesně postupovat po jedné vyznačené cestě: skoro neomylně zná míru poetického účinku a podobné psaní se dá vyučovat jako odnož pro posluchačky farmaceutických fakult. Je to otázka dobrého pomísení & pečlivého odvážení - slov - a pojmů. Beauvoirová píše, že ženy schraňují savařeniny, aby se nesnědly, že to dalo moc práce. A co práce a zodpovědnosti je v počínání, než redaktorka za socialismu reálného dá z ruky svou básnickou sbírku! Bůh je symbol, prso je symbol a dítě je symbol: ten koloběh nemá konce!

Literární kritik, který poměruje tohle uvážlivé ženské psaní např. s Holanem, má možnost vzít do ruky knížku esejí Josefa Palivce - Poesie stále budoucí. A tam si může na s. 80 či 81 nalistovat - aniž by mě to zajímalo, zda byl Holan nábožensky cítící - jak básník unesl svou budoucí ženu, či protispolečensky svého představeného srazil v kanceláři pěstí do tváře!

Může tedy Chytilová, v návaznosti na Holana dopadnout jinak, než symbolicky? Literatura, kde básničky nahradí básničky omláčené životem, musí naplnit nadšením pracovníky z oblasti kultury, na ÚV KSČ. Od takové literatury nelze očekávat společenské problémy: ty autorky si vydělají jako pečlivé a zodpovědné redaktorky, své děti vychovají a literaturu nám zaplní po mužné linii Máchy-Fřezima-Weiner-Holan. Dovede si totiž někdo soudný představit, jakou paseku reálně společenskou by mohli po právu - možní nástupci těchto mužů - natropit? Lépe takové duchy - možné vzpoury nad symboly - nevyvolávat a díry zaplnit /před veřejností/ tím, co máme po ruce. Já ale opakuji, jako Sisyfos, známá slova:

"Básník je jen to, co nikdo dosud neřekl, co je řečeno jinak, co se nedá nikam zařadit, co je osobitě originální, co překvapí netypičností. Ne ty hory šupých slátanin, vzniklých znalostí teorie. A stručnost si pletou s hutností. Báseň se pozná podle nich podle toho, že se něčemu podobá, že se dá s něčím srovnat. Když ne, jsou vedle. Když se to něčemu nepodobá, je to podezřelé!"

A tu - náhle - vstoupí do života básničky čin. K údivu totalitní noci KSČ poděří se k tomu Chytilová v létě 1989 ukončením "několik vě" a přestává být ozdobou redakce nakladatelství - její šéf editoval Jan Dvořák - odkáže nadále pracovat v Brnu bez jejího přitížení. Čin vynáší doposud ceněné básničky v zákonech "přestavby" nepřijemné společenské dšledky. /Už za jejích univerzitních studií v Brně jsem měla možnost číst verše M. Chytilové. Její kolegyně ze studií, Jana Jůptnerová /pišící rovněž verše/ jí předala časově v konfliktu s nocí: Jůptnerová byla zbavena místa profesorky na gymnáziu po projevu na hrobce Pavla Wonky. Chytilová i Jůptnerová se ~~na~~ ^{nakonec} ocitly - po tak úspěšně završených studiích na UJEP Brno - na smetišti dějin./ Ano, jde zde o příběh generační: Jan Dvořák či Zdena Záborská si svých nakladatelských míst v ÚSSR považují. Ti o něco rledčí literáři marně busí hlavou do normalizační zdi. Ale - co když jim dá budoucnost ze pravdy? Co si za to koupí? Odpovídám: osobnost básníka je neprodejná. Podezřelé - a navždy.

vedena práce neadekvátní tématu. U mnoha hesel nechává autorka spisovatele žít, uvádí jen jejich narození, ačkoliv jsou již léta mrtví. Zde se jedná o lajdáctví a nepořádnou práci, nedotaženou k červnu 1989. Když u takového Miroslava Škály uvádí autorka datum úmrtí z 24.2.89, či u L. Tachovského 29. 4. 89, proč nechává bez údajů o smrti hesla např. u Vlasty Tylové, starého F.V. Růžky /na narození 26.2.1900/, Bařinky, Ladislava Dvořáka, atd.? Jak to, že znám přesná data jejich úmrtí, a placená autorka, se spoluautorem Vlašínem, ne? Proč Š. Vlašín už po dlouhé roky pracuje za honorář jako literární kritik Lidové demokracie, členky nezávislosti se lidovými politické strany, a přitom ve slovníku nepostráca heslo věnované Miloti Dvořákovi, či Josefu Holáčkovi? /Holáček se narodil 1.9. 1929 v Brně, žil v něm do 40 let věku a jako kněz-spisovatel vydal v zahraničí sbírku básnickou a 10 knih prozaických./ Š. Vlašín může namítnout: co toto slovníku nebyl přece zařazen i Jiří Morava, /Vlk/, brněn a absolvent studia češtiny a literární vědy ÚJAP Lomo; znal jsem ho sice osobně, ale co Jiří Morava vydal za české knihy v exilu, mne nezajímá! Stejně Oleg Sus.

S podobným přístupem k údajně jednotě české literatury se lze setkávat v roce 1989 běžně: výjimky jsou vzácností: Je v tom jednoznačný záměr určitý okruh literárních autorů prostě vymazat z paměti kulturních institucí /kterým je tato kniha určena především/. Příkladem může být vynechané heslo o Janu Zahradníčkovi: vždyť už před dlouhými lety Okresní lidová knihovna v Štěpěšově, péčí Dr. Václavkové, heslo o Janu Zahradníčkovi, do publikace o literárním Štěpěšově, bez problému zařadila. Iuž se od poloviny 80. let cenzura v ČSSR pořádně přioslila, nebo V. Slavíková spolu se Š. Vlašínem nezařazuje jména /lidem známých spisovatelů/ vědomě, se sámerem zlým a nekulturním.

Dr. V. Slavíková shromáždila 405 hesel o spisovatelích jižní Moravy. Dr. Štěpán Vlašín přidal dalších 26 hesel. Aby mi bylo rozuměno: mně nevedí, že osobně já, či Jiří Kratochvíl, nebo Jiří Kuběna, nebo Pitřinec, atd. - jsem vynecháni. /Dokonce bych se studilo, kdybych do tohoto slovníku zařazena byla a mnohem významnější spisovatelé ne./ Velice mi ale vadí, když jsou neuctále a bez přestání, už víc jak 20 let, vynášeny na posty zácluh nejvyšších, síla brádnovitá, typu Š. Vlašína. Ten jednoklasný obdiv čs. tisku, na pozici 1989, nechápu. Za to, že se mnozí lidé, tak úspěšně žijí vymazávání kulturní paměti Dechů /zde jinonorovaní/, by neměla následovat pochvala, ale kritika! Možná, že komunisté nutně potřebují, aby místo potit něho papíru s údají o spisovatelích KSČ nepohodlných, byl papír potitán údají vele důležitými, jako v tomto případě. Cituji příznačnou ukázkou ze s. 250:

"Jiří Kaufer, národní uctě, nositel Řádu Klementa Gottwalda, Řádu republiky, řádu 25. února 1948, řádu rudého praporu práce SSSR, dvojnásobný laureát státní ceny Klementa Gottwalda, 5. 7. 1911, Boskovice 3. 12. 1986 Praha".

Pokud autoři slovníků v ČSSR takto začínají svá hesla, je pochopitelné politicky fundovaným občánům a novinářům, že je zapotřebí je pochválit. A pokud nezaznamenají krajově nevýznamné dílo Milana Kundery, rodáka z Brna, poskytnou české kultuře srovnatelnou /i s dobou narození/ slovníkovou náhradu. Za mnohé cituji z rozsáhlých údajů z hesla spisovatele v r. 1989 ~~XXXXXXXXXXXX KAREL H. XXXXXXXX~~ v záznamě /a.92-3/:

"Jindřich Barth, 15. 7. 1927, Brno. Brozaik, náčelníkovický, fejetový, reportážní. Vyrůstal u kabičky z letištní strany v Brně. Jeho vývoj se odvíjí na svět začala domovát ulice. S kabičkou žili průměrně z její strany, svědek v ulici, kde bydlí, poznal skutečnou bídu a naopak blahobyt městské honorace./.../ Vychodil z kocišské měšťanskou školou, v letech 1940-48 odbornou vojenskou školou... Po absolutoriu zůstal na vojně jako vojenský letec z povolání. Začínal v Brně ve Slatčině a přes kochku a další místa se vrátil zpět do Brna. r. 1954 odešel do zálohy. Dále pracoval jako brigádník do r. 1960, kdy nastoupil v závodě Rudý letov v Brně-Beččanech jako frézár. Stal se členem redakce závodního časopisu Strojář. r. 1970 se vrátil do Brna. Publikovat začal v 60. letech v Brnějším časopisu Svoboda. Přispíval také do závod. čas. Avie-Letňany Dimitrova. Po návratu do Brna přispívá do Rovnosti, Zápisníku, Letectví a kosmonautiky. Časopisecky, i ne pokračování publikoval povídky: Alice B, Strojář 1964, Případ kapitána Loháče, Strojář 1966, Příběhy vzdušného inženýra, Strojář 1968, Horká hranice, Dimitrovec 1969. Knižně nic nepublikoval. V r. 1980 získal v anketě Zápisníku 80 druhou cenu za autobiografickou prózu /první cena v Zápisníku 80 v autobiografické próze nebyla udělena/."

Podobné spisovatele, frézár z Dimitrova, autobiografické ozdoby vojenského Zápisníku 80, dr. Věra Slavíková zásadně nevynachává. Zde zřejmě spočívá síla soudobé literatury české a talenty spisovatelské, hodné paměti.

KOROHLOZ, KŮRU HLOZE S KOZAMI, říkali starí Uechlové o těch, "kdož se jen po vrchu vezou a do hlubších skrejžů a věcí se nepouští a neví kudy, jedno text opálá a vyvrtluje, t. ztatemňuje". Korohlozem je v tomto případě knižním, ve spolupráci s dr. V. Slavíkovou, kdo asi?

VÁHY
(besednica)

Ten kôň. Ten kôň už zdochol. Kôň, tá herka stará, môj Roci-
nante čistokrvný, mi už dávno skapal. Cestujem teraz na bastardovi,
dupocem preto na písacom stroji menom Consul, putujem za neslýcha-
nými dobrodružstvami a radosťami nevídanými, aj s Dulcineou všade
rusovlasou vyvádzame spolu, ba až šantíme ako na koni, na písacom
stroji. Môj štít je čisto biely. Môj štít je biely preklepový
papier formátu A 4 s dvoma kópiami, ním sa chránim, zaň sa skrývam;
otupenou kopijou je pero, zlámané presilou veterných mlynov všade-
prítomnej demagógie: v hukote mlynských kameňov zaniká Slovo, na
ľahký prach ho melú žarnovy, vietor rozveje.

My, ozajstní rytieri, púšťame sa v páľave, v mraze, vo vetre,
dávame sa na cestu v nepohode, v noci i vo dne, pešky alebo na ko-
ni celým svetom...

Mlčky si teda sedím v pracovni v koženom sedle, uzdu fantázie
v ruke držím, a nič sa mi nechce, ani len starnúť, hoci to nevyža-
duje veľkú námahu. Na písacom stole, pod sklom, na chrbte leží
(konečne) a dovolí mi, čo len chcem. Dulcinea, nepriateľka pre-
sladká a chrumkavá. Pozerá na mňa očami uhrančivými, pozerá očiska-
mi vražebnými, neodbytná je. Treba ju aspoň prikryť, nech mi dá
pokoj. Uriečivé oči jej zakryjem tmavými okuliarmi z hrubého diop-
trického skla: presnejšie povedané, sú to dve fľašky piva, občas
si cucnem - vtedy Dulcinea zlostne na mňa zazrie, rýchlo jej za-
striem aspoň zrak. A je to. Sloboda je samota.

Samota je sloboda. Hradbou kníh zo všetkých strán nedobytné
opevnený môžeš si robiť, čo len chceš: v nose si štibrať, zápalkou
v uchu špárať, prdnúť či grgnúť si bez obáv, bez bázne a hany.
Noblesse oblige. Naozaj, Vaša Milosť, hovorí Sancho, jedna z vašich
rád a upozornení, ktoré si chcem vštepiť do pamäti bude, aby som
negrgal, lebo to robím dosť často. - Neerutoval, Sancho, a nie ne-
grgal. - Áno, pane, odo dneška budem len erutovať a nikdy nie gr-
gať, na mojdušu na to nezabudnem.

Putuje zatiaľ ďalej vážny rytier ducha, brat z rodu Slova, asi
päťdesiatročný, prešedivený zeman chudobný a chudý, vycivený ako mo-
ja knižka. Vedľa jeho smutnej postavy mu kráča druhé ja, odvrátená

protiváha, ten dobrák Sančo, Slováčisko. Má stále pravdu: potulný rytier je ten, čo temer vždy, na každom kroku, dostane od niekoho pre nič za nič po papuli, hoci len za niekoľko viet, vysvetľuje zvedavej slúžke. Sancho zdravo skepticky vidí svet, aký naozaj je vo svojej reálnej podstate, bez transcendentálneho presahu, bez perspektívy spätnej i nastávajúcej, bez extázy, bez metafory.

Dulcinea del Toboso, v preklade Cukrovinka z Pukanca, do ktorej som sa rovnako intenzívne ako bez príčiny zaľúbil, oprala mužovi gate a listuje si pri farebnej televízii módnym časopis. Povedz, priateľ Sancho, keď si jej, dáme môjho srdca, odovzdal list, pobozkala ho? Priložila si k čelu moje slová? Naznačila nejaké vznešené gesto hodné jej úrovne a noblesy, a hodné toho textu? Alebo čo vlastne urobila? - Áno, urobila gesto hodné seba, nezaváhala, vážny môj pane. Keď som jej odovzdával vaše zúfalo vzácne nadmetafory, pozerala nejaký časopis a povedala, akoby vám bola manželkou: Položte, kamoško, ten papier tam ku kozubu, lebo ho nemôžem čítať, kým nepoprezerám všetko, čo tu Anna Burdová pre mňa prichystala. - Si hlupák, Sancho, a vymýšľaš si, lebo ak máš pravdu ty, hovoríš podľa toho, kto si, a ak ju mám ja, hovorím a myslím takisto podľa toho, kto som.

Zmätený náš rytier vidí veci, aké by mali byť. Túžba ho povyšuje a prevyšuje, a idey také vysoké, že sa nemôžu, len zriedka, uskutočniť - maličké túžby majú zaručený úspech, len malé veci sa daria. V manipulovaných stádach všežravých oviec, ktoré stretá na ulici, vidí vznešené dvorné dámy. Šamanmi zakliaty človek je pre neho možnosťou Človeka, ľahostajná láska možnosťou Lásky, Sanchova pravda potencialitou Pravdy. Preto neprestajne prehráva, z koňa padá doráňaný, stroskotáva, padá, vstáva. Kupci, kňazi a kňazovky moletné, úradníci, tajomníci, krčmári, mäsiari, holiči a lazobníci, námestníci, podvodníci z povolania a vedúci čohokoľvek a riaditeľky hocičoho - sa smejú, že mu šibe.

Jedna z dvoch osudových misiek mojich váh, totiž Sancho Panza, ide na pivo, ja si zatiaľ opäť a opäť, kým sa vráti, zahrám neznesiteľne vyváženú a harmonickú miniatúru, kánon od J.A. van Eykena, a presne dopredu viem, v ktorom takte sa - neviem prečo - rozpláčem. A už mi riečka Sikenica pomaly steká riečišťom vrások na úpäťtí nosa až k ústiu úst, pramení v oku, v oku mojej duše. (Mimočodom: na mape chránenej oblasti Štiavnického pohoria - azda devastovaná moja ľudská tvár? - zakreslili, a nie omylom, ten môj nos z profilu, keď ležím, ako najvyšší bod pod názvom Sitno, a na špičke

mám turistický hostinec a televízny vysielateľ a rozhľadňu. Občas to trochu bolí, keď mi kadekto lozí po nose hore dolu.)

Bludní rytieri vzali si na starosť a na bedrá hájiť kráľovstvo, chrániť panny a slamené vdovy utešovať, pomáhať strádajúcim sirotám a nedospelým, trestať pyšných a odmeňovať pokorných. Väčšina terajších rytierov sa skôr zahaľuje do damašku, brokátu a iných drahocenných látok než do panciera. Dnes nežijú rytieri (ak žijú, sú pozatváraní, odpočúvaní, vypočúvaní, osočovaní na cti bez možnosti sa brániť v súboji, sekírovaní, umlčovaní...), ktorí by nocovali vonku, nepodriaďujúc sa nepriazni povetria; už niet tých, ktorí by nespúšťajúc nohy zo strmeňa, držiac sa kopije, sa usilovali, aby striasli zo seba spánok, ako to robievali potulní rytieri, vždy, keď sa mocní páni v strachu o vlastné blaho postavili proti svojim poddaným, ktorí už s nimi nechcú ani hovoriť, ani len v štátnej krčme ten istý stuchnutý vzduch dýchať.

Don Quijote de la Mancha, bláznivý a duchaplný rytier, je spisovateľ (u nás).

Október 1989

95

